

Socialstyrelsen

Forløbsbeskrivelse

**REHABILITERING OG
UNDERVISNING AF BØRN
OG UNGE MED ALVORLIG
SYNSNEDSÆTTELSE**

Aldersgruppe 0-18 år

Viden til gavn

Publikationen er udgivet af Socialstyrelsen
 Edisonsvej 1
 5000 Odense C
 Tlf.: 72 42 37 00
 E-mail: info@socialstyrelsen.dk
 www.socialstyrelsen.dk

Layout: 4PLUS4
 Forsidefoto: Adobe Stock

Indhold udarbejdet af Socialstyrelsen
 1. udgave, januar 2016
 2. udgave, juni 2020

Download eller læs rapporten på Socialstyrelsens hjemmeside
 www.socialstyrelsen.dk

Der kan frit citeres fra rapporten
 med angivelse af kilde.

ISBN nr. 978-87-93944-04-6

Overordnede ændringer i 2. udgave

I den reviderede udgave af forløbsbeskrivelsen har der været særlig fokus på at uddybe afsnittene om hjælpemidler og inkluderende undervisning i kapitel 3 samt koordinering af indsatserne i kapitel 4.

På baggrund af arbejdet med revideringen af forløbsbeskrivelsen er der blevet tilføjet to nye anbefalinger (8 og 9).

Bilag 8.3 Lovgrundlag for forløbsbeskrivelsens faglige indsatser er slettet, og i stedet er henvisningerne til lovgivningen indsat som tekstbokse i relevante afsnit.

Der er tilføjet to nye illustrationer (se s. 17 og 40).

Cases er blevet opdateret. Der er desuden blevet tilføjet en særskilt case om overgangen fra barn til voksen ift. lovgivning (se s. 36).

Der er blevet tilføjet bilag 2 om forløbsbeskrivelsens revidering.

Ud over ovenstående har der i revideringen været fokus på den skriftlige fremstilling gennem hele forløbsbeskrivelsen med henblik på at øge læsevenligheden.

Indhold

Anbefalinger	5
1. Indledning	9
1.1 Formålet med forløbsbeskrivelsen	10
1.2 Læseguide til forløbsbeskrivelsen	10
2. Målgruppe	11
2.1 Målgruppen for forløbsbeskrivelsen.....	12
2.2 Målgruppens demografi.....	12
2.2.1 Alvorlig synsnedsettelse i kombination med andre funktionsnedsettelse	12
2.3 Synsnedsettelse og funktionsevne.....	13
2.3.1 Synet og visuel perception.....	14
2.3.2 Relationsdannelse og begrebsforståelse	14
2.3.3 Kommunikativ deltagelse	14
2.3.4 Mobilitet og orientering.....	14
2.3.5 Omgivelsesfaktorer.....	14
2.3.6 Personlige faktorer	14
2.3.7 En helhedsorienteret indsats, som tager højde for barnets samlede funktionsevne	15
3. Faglig indsats	16
3.1 Overblik over faglige indsatsområder i forløbsbeskrivelsen	17
3.1.1 Højt specialiserede indsatser	17
3.1.2 Synsfaglig specialviden	17
3.2 Indsatser på sundhedsområdet i region og kommune.....	18
3.3 Den sociale indsats.....	18
3.4 Indsatser for førskolebarnet.....	19
3.4.1 Social og emotionel udvikling	19
3.4.2 Kommunikation, sprog og betydning.....	19
3.4.3 Leg og læring.....	20
3.4.4 Bevægelse og mobilitet.....	20
3.4.5 Selvstændig egenomsorg	20
3.5 Familierettet indsats.....	21
3.5.1 Familievejledning	21
3.5.2 Psykologisk rådgivning.....	22
3.5.3 Konsultationer i hjemmet	22
3.5.4 Familierettet indsats uden for hjemmet.....	22
3.6 Træning i synshandicapkompenserende færdigheder	22
3.6.1 Orientering og Mobility (O&M)	22
3.6.2 Punktskrift og læsning.....	23
3.6.3 Læseindsats for svagsynede børn	23
3.6.4 Løbende opfølgning på udvikling hos barnet	24
3.7 Hjælpemidler.....	24
3.7.1 Vejledning i brug af IKT og andre hjælpemidler	24
3.7.2 Hvem skal betale hjælpemidlet?.....	25
3.7.3 Hjælpemidler til undervisning	25
3.7.4 Hjælpemidler til selvstændig orientering og mobilitet.....	26

3.8 Inklusion i dagtilbud, skole og ungdomsuddannelse	27
3.8.1 Generelt om inklusion af børn med alvorlig synsnedsettelse i dagtilbud, skole og uddannelse	27
3.8.2 Dagtilbud	27
3.8.3 Grundskole	29
3.8.4 Ungdomsuddannelse	31
3.9 Unge med alvorlig synsnedsettelse	35
3.9.1 Psykosocial udvikling	35
3.9.2 Fra barn til voksen i lovgivningen	35
4. Organisering og samarbejde	37
4.1 Det gode forløb for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse	38
4.1.1 Organisering af tidlig indsats	38
4.1.2 Udredning og visitation	38
4.1.3 Figur over det gode forløb	39
4.2 Koordinering af indsatserne	39
4.2.1 Den koordinerende funktion	39
4.2.2 Koordinering ved overgange bør starte i god tid	41
4.2.3 Videregivelse af personoplysninger	41
4.3 Centrale aktører	41
4.3.1 Synskonsulentent	41
4.3.2 Kommunal sagsbehandler	42
4.3.3 Synsregisteret	42
4.3.4 Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR)	42
4.3.5 Dagtilbud	43
4.3.6 Folkeskole og skoleledelse	43
4.3.7 KUI og SPS-ordning	43
4.3.8 Ungdomsuddannelserne	43
4.3.9 VISO – Den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation	44
4.3.10 Landsdækkende tilbud	45
4.3.11 Sundhedsområdet	45
4.3.12 Specialoptisk indsats	45
4.3.13 DUKH – Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet	45
4.3.14 Figur over aktører og indsatser	45
5. Effekt	47
5.1 Resultatdokumentation i tilbud på synsområdet	48
6. Anvendelse af og opfølgning på forløbsbeskrivelsen	51
7. Referencer	53
8. Bilag	59

ANBEFALINGER

Denne forløbsbeskrivelse præsenterer Socialstyrelsens faglige anbefalinger i forhold til de højt specialiserede indsatser på social- og undervisningsområdet. Forløbsbeskrivelsen bygger på aktuelt bedste viden og beskriver, hvilke højt specialiserede indsatser børn og unge med alvorlig synsnedsettelse har behov for.

Forløbsbeskrivelsen har særligt fokus på sociale og undervisningsmæssige indsatser. Øvrige indsatser berøres i mindre grad, for så vidt de er sammenhængende med indsatserne på social- og undervisningsområdet.

En målrettet, højt specialiseret indsats fremmer inklusion og samfundsdeltagelse for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse. Indsatsen sigter på at styrke den enkeltes funktionsevne, aktivitet og deltagelse samt læring og trivsel. Dette sker ved en individuel, familierettet og koordineret indsats i daginstitution, skole og ungdomsuddannelse samt i overgangene mellem disse.

Nedenfor opsummeres forløbsbeskrivelsens centrale anbefalinger. De efterfølgende kapitler uddyber og supplerer anbefalingerne.¹

1 Organisering og samarbejde

Et centralt og overordnet element i indsatserne for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse er en veltilrettelagt organisering og et koordineret samarbejde mellem de aktører, som planlægger og yder indsatserne.

Koordinerende funktion. Socialstyrelsen anbefaler, at der tidligt i barnets forløb udpeges en koordinerende funktion med ansvar for videndeling og koordinering af indsatser mellem de involverede aktører i forløbet, eksempelvis en kommunal sagsbehandler eller en synskonsulent.

Samarbejde på tværs af kommuner og regioner. Socialstyrelsen anbefaler, at den højt specialiserede indsats organiseres i tværkommunale eller -regionale sam-

bejdsaftaler, som desuden kan fungere understøttende for lokale faglige netværk og vidensudvikling.

Inddragelse af VISO og landsdækkende tilbud.

Socialstyrelsen anbefaler, at kommunerne inddrager VISO (den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation) i Socialstyrelsen og landsdækkende tilbud på synsområdet, når der er behov for specialrådgivning og udredning i forhold til de mest komplicerede sager.

Samarbejde mellem øjenlæge, specialoptiker og synskonsulent. Socialstyrelsen anbefaler, at der i barnets forløb er et kontinuerligt tæt samarbejde mellem øjenlæge, specialoptiker og synskonsulent for at sikre, at de rette indsatser iværksættes og justeres løbende.

2 Tidlig indsats for førskolebarnet

Den tidlige indsats for førskolebarnet omhandler udviklingsområder, der har grundlæggende betydning for barnets udvikling. De tidlige synsfaglige indsatser skal sikre personlig, social, motorisk, kommunikativ og perceptuel udvikling og er fundamentet for inklusion og deltagelse senere i livet.

Udredning så tidligt som muligt. Socialstyrelsen anbefaler, at der så tidligt som muligt efter den lægelige udredning iværksættes udredning i forhold til rehabilitering og specialpædagogiske behov hos barnet.

Iværksættelse af indsatser så hurtigt som muligt. Socialstyrelsen anbefaler, at der på baggrund af en synsfaglig udredning hurtigst muligt iværksættes højt specialiserede indsatser, der støtter barnet i at udvikle begrebsdannelse, perception, relationsdannelse samt kropslig og motorisk forståelse.

¹ Anbefalingerne er senest revideret februar 2020.

3 Psykosocial udvikling

En synsnedsættelses psykosociale konsekvenser har betydning for mulighederne for at gennemføre rehabiliterings- og undervisningsforløb med den ønskede effekt. Risikofaktorer er bl.a. lav selvtillid og selvværd, forringede muligheder for social relationsdannelse, isolation, ekskludering, selvskadende adfærd, depression, uselvstændighed og manglende forudsætninger for deltagelse i uddannelse og beskæftigelse.

Psykolog med kendskab til målgruppen. Socialstyrelsen anbefaler, at der inddrages psykologisk bistand med særligt kendskab til børn og unge med alvorlig synsnedsættelse. Den psykologiske indsats, koblet med højt specialiseret synsfaglig viden, bør være til stede for at støtte barnet/den unge i forbindelse med problematikker vedr. eksempelvis personlig udvikling, svære overgange eller oplevelse af social eksklusion.

4 At møde ligestillede – rollemodeller og mentorer

Børn og unge med alvorlig synsnedsættelse er oftest alene med denne funktionsnedsættelse i det nære miljø. Det er en stor udfordring for barnet og familien at møde den visuelt dominerede verden og formidle de behov, som synsnedsættelsen medfører.

Deltagelse i faglige og sociale netværk. Socialstyrelsen anbefaler, at kommunen støtter, at børn, unge og pårørende kan deltage i netværk i form af eksempelvis kurser og arrangementer, der både kan have et socialt og et fagligt formål med henblik på at møde ligestillede og rollemodeller.

5 Undervisning

Kommunerne har pligt til at give alle elever et fyldestgørende grundskoletilbud, der kan give et godt grundlag med hensyn til videre uddannelse. Dette kræver, at den enkelte skole inddrager en højt specialiseret synsfaglig indsats med kompenserende tiltag for at sikre, at elever med alvorlig synsnedsættelse kan deltage i skolens fulde fagrække og obligatoriske emner samt deltage i prøverne.

Tilrettelæggelse af undervisningen. Socialstyrelsen anbefaler, at skolen eller uddannelsesinstitutionen afklarer og forbereder, hvordan undervisningen i de forskellige fag skal tilrettelægges, og i den sammenhæng sørger for at inddrage den nødvendige specialiserede synsfaglige rådgivning. Dette skal ske i god tid og med inddragelse af elev og forældre.

Prøver. Socialstyrelsen anbefaler, at skolen eller uddannelsesinstitutionen forbereder, hvordan prøvedeltagelsen skal finde sted, herunder sørger for afprøvning af eventuelle hjælpemidler. Dette skal ske i god tid inden prøverne og med inddragelse af elev og forældre. Skolen og uddannelsesinstitutionen skal i den sammenhæng sørge for at inddrage den nødvendige specialiserede synsfaglige rådgivning. Det er afgørende, at eleven er fuldstændig fortrolig med de hjælpemidler og den støtte, der skal anvendes under prøven.

6 Uddannelses- og erhvervsvejledning

Den kommunale indsats for unge under 25 år (KUI), studievejledning og jobcenter er centrale aktører i forhold til rådgivning og vejledning af elever og studerende. Unge under 25 år, der ikke er i gang med eller har gennemført en erhvervskompetencegivende ungdomsuddannelse, har ligeledes ret til vejledning om uddannelse og job hos KUI. Det er centralt, at KUI har særlig opmærksomhed på elever og studerende med alvorlig synsnedsættelse og de uddannelses- og erhvervsmuligheder, der eksisterer for den enkelte.

Vejledning med inddragelse af højt specialiseret synsfaglig viden. Socialstyrelsen anbefaler, at uddannelses- og studievejledere samt jobcentre inddrager højt specialiseret, synsfaglig viden i afklaringen af muligheder på baggrund af den unges ønsker og interesse for videreuddannelse og beskæftigelse. Den højt specialiserede synsfaglige viden bør indhentes fra en kommunal eller regional synskonsulent eller et landsdækkende tilbud på synsområdet.

7 Punktskrift og taktilt materiale i læringsmiljøet

For børn og unge med alvorlig synsned-sættelse er punktskrift adgangen til et skriftsprog, som giver muligheder for deltagelse i læring, uddannelse og selvstændig skriftlig formidling og informations- og videnstilegnelse.

Det taktile læringsmiljø støttes med særlig tilrettelagte materialer og opbygning af kompetencer hos forældre, pædagoger og lærere. Indsatsen skal understøtte et inkluderende miljø omkring barnet ved at etablere forståelse blandt jævnaldrende børn og unge for synsned-sættelsen og de hjælpemidler, som barnet/den unge gør brug af.

Tidlig introduktion til taktilt materiale. Socialstyrelsen anbefaler tidlig introduktion til taktilt materiale (herunder punktskrift) i leg, specialpædagogisk indsats og læring. Punktskrift skal introduceres på samme tid, som seende børn møder skriftsproget. Der skal etableres et punktskriftmiljø omkring det blinde barn i både hjem, dagtilbud og skole.

8 Understøttelse af mestring, selvstændighed og livskvalitet

Hjælpemidler spiller en afgørende rolle ift. at understøtte mestring, selvstændighed, deltagelse og livskvalitet for børn og unge med alvorlig synsned-sættelse. På samme måde er det også afgørende, at barnet gennem undervisning og vejledning tilegner sig en række teknikker i forhold til orientering og mobility for at kunne færdes sikkert og selvstændigt.

Understøttelse af optimal brug af hjælpemidler.

Socialstyrelsen anbefaler en struktureret tilgang til hjælpemiddelformidlingen for at sikre optimal brug af hjælpemidlerne. Den strukturerede tilgang skal sikre, at hjælpemidlet løbende bliver tilpasset barnet/den unge, og at der følges op på brugen af hjælpemidlet efter nogen tid. En struktureret tilgang består fx i afdækning, træning, inddragelse og regelmæssig opfølgning.

9 Systematisk vidensudvikling

Evidensbaseret viden på synshandicapområdet er sparsom og bør styrkes, så indsatserne kan tilrettelægges ud fra metoder, man ved virker. Som en del af dette arbejde har Socialstyrelsen udarbejdet denne forløbsbeskrivelse. Forløbsbeskrivelsen skal understøtte kvalitet, samarbejde og vidensudvikling i forhold til det mest specialiserede social- og specialundervisningsområde inden for synshandicap, og på længere sigt styrke vidensbaseringen af indsatsen over for børn og unge med alvorlig synsned-sættelse.

Dokumentation og udvikling af faglig kvalitet, praksis og metoder.

Socialstyrelsen anbefaler, at de højt specialiserede tilbud og vidensmiljøer inden for synshandicap arbejder målrettet og kontinuerligt med at styrke resultatdokumentationen og kvalitetsudvikling af indsatserne, samt bidrager til vidensbasering af indsatsernes effekt.

1. INDLEDNING

Børn og unge med alvorlig synsnedsettelse er en sammensat målgruppe, som har behov for forskellige typer af højt specialiserede indsatser. Tilrettelæggelsen af indsatserne kræver særlige kompetencer, tværfaglighed og timing.

I 2018 var der 74 kommuner, som havde færre end 20 børn med synshandicap pr. kommune, og tendensen ligner mønstret fra tidligere års opgørelser [1]. Det betyder, at en del kommuner har et begrænset grundlag for at udvikle og opretholde den faglige viden om de højt specialiserede indsatser, som barnet har behov for. Derudover viser en evaluering af kommunalreformen, at der er et stigende behov for specialrådgivning og efteruddannelsestilbud som følge af øget inklusion i undervisningstilbud tættere på nærmiljøet [2].

Samtidig er der sket en hastig teknologisk udvikling de seneste årtier, som på den ene side åbner muligheder for målgruppen, særligt i forhold til kommunikation og tilgængelighed. På den anden side har den teknologiske udvikling også betydet en voldsom stigning i visuel information og kommunikation, som giver udfordringer for blinde og svagsynede. Derudover kommer der løbende ny viden om, hvilke synspædagogiske indsatser der bedst understøtter, at børnene udnytter deres potentiale, og hvornår der skal sættes ind med indsatserne.

Der er derfor i høj grad behov for at understøtte vidensdeling i de komplekse forløb, som typisk vil indeholde indsatser inden for både social-, sundheds- og undervisningsområdet. For at kunne give barnet en helhedsorienteret indsats er det afgørende at sikre koordinering mellem de mange forskellige aktører, der ofte indgår i forløbet på tværs af sektorer.

1.1 Formålet med forløbsbeskrivelsen

Formålet med forløbsbeskrivelsen er at understøtte og styrke den faglige indsats til gavn for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse. Forløbsbeskrivelsen indeholder aktuel viden om de højt specialiserede indsatser og samarbejder, der bør indgå i et koordineret forløb på det mest specialiserede social- og specialundervisningsområde. Indsatser på sundhedsområdet berøres overordnet, men skal herudover tænkes ind i det samlede forløb for barnet.

1.2 Læseguide til forløbsbeskrivelsen

I forløbsbeskrivelsens kapitel 2 og 3 beskrives målgruppen og de faglige indsatser. Kapitel 4 giver et overblik over organiseringen og samarbejdet mellem de forskellige aktører i indsatsen. Kapitel 5 forklarer, hvordan de højt specialiserede tilbud kan bidrage til at indsamle viden om effekten af indsatserne, og kapitel 6 beskriver anvendelse af og opfølgning på forløbsbeskrivelsen. Referenceliste og bilag findes til sidst i forløbsbeskrivelsen.

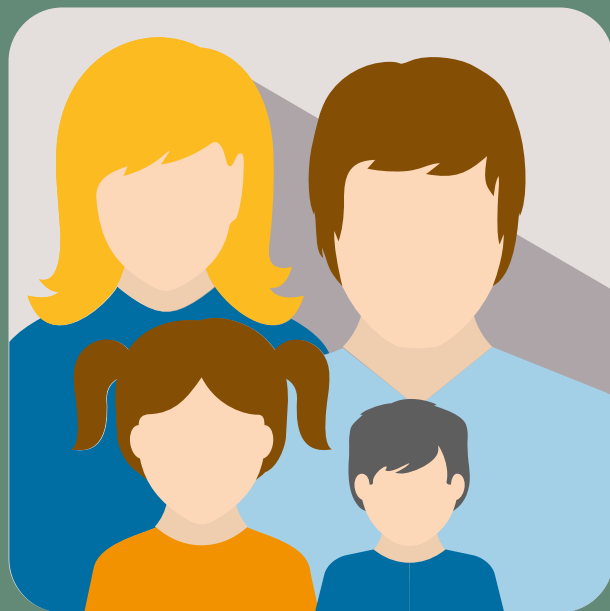
Af hensyn til læsevenlighed er der i forløbsbeskrivelsen anvendt termen "barnet" i stedet for "barnet/den unge".

Relevante samarbejdspartnere har bidraget til og indgået i arbejdet med at udfærdige forløbsbeskrivelsen, herunder Børne- og Undervisningsministeriet, Kommunernes Landsforening, Danske Regioner, Sundhedsstyrelsen og faglige eksperter.

For uddybende information om forløbsbeskrivelsens baggrund og udarbejdelse henvises til bilag 1 og 2.

Definitioner af centrale begreber i forløbsbeskrivelsen fremgår af bilag 3.

2. MÅLGRUPPE

2.1 Målgruppen for forløbsbeskrivelsen

Målgruppen for forløbsbeskrivelsen er:

Børn mellem 0-18 år med en varig alvorlig synsnedsettelse, der er medfødt, progredierende eller akut opstået. Herunder børn, der er indskrevet i Synsregisteret eller opfylder kriterierne for dette.

Målgruppen omfatter også børn, der ud over en varig synsnedsettelse har én eller flere andre funktionsnedsettelser.

Gruppen af døvblinde børn er omfattet, for så vidt barnet har behov for højt specialiserede indsatser på synsområdet. I de tilfælde vil en synskonsulent yde konsulentbistand til døvblindekonsulenten. Døvblindekonsulenten koordinerer indsatsen til døvblinde børn.

Synsnedsettelse forstås i forløbsbeskrivelsen i forhold til funktionsevne og ikke diagnose. Det vil sige, at barnet hører til målgruppen, hvis synsnedsettelsen giver barnet vanskeligheder i forhold til perception, kommunikation eller mobilitet i en sådan grad, at det har betydelige konsekvenser for barnets sociale interaktion, læring og deltagelse.

Alvorlig synsnedsettelse betyder, at barnets perceptuelle udvikling og funktionelle kommunikationsevne via synet vil være stærkt begrænset eller slet ikke mulig uden kompensation med hjælpemidler og en særligt tilrettelagt synspædagogisk indsats.

2.2 Målgruppens demografi

Der optages årligt ca. 200 børn i Synsregisteret [1]. I maj 2020 omfattede Synsregisteret 1.866 børn under 18 år. De hyppigste årsager til nedsat syn hos børn er medfødte, og en tredjedel af børnene optages i Synsregisteret inden for de to første leveår. Optagelsen falder gradvis derefter op mod det 17. år. Antallet af børn regi-

streret i Synsregisteret er relativt stabil set over en 10-årig periode [1]. Det skal dog bemærkes, at forældre kan undlade at lade deres barn optage i Synsregisteret. Selvom et barn ikke er optaget i Synsregisteret, kan det alligevel have behov for højt specialiserede indsatser.

Aktuelle tal fra Synsregisteret² viser, at:

- 732 børn har isoleret synsnedsettelse
- 986 børn har synsnedsettelse og udviklingshæmning
- 33 børn har synsnedsettelse og hørenedssettelse
- 68 børn har synsnedsettelse, udviklingshæmning og hørenedssettelse
- 47 børn har andre funktionsnedsettelser eller er under udredning.

Målgruppen har behov for højt specialiserede indsatser i meget varierende omfang, varierende intensitet og med vekslen mellem mindre specialiserede og højt specialiserede indsatser. Alder, individuel funktionsevne og overgangsproblematikker har betydning for intensiteten af indsatserne.

§ Synsregisteret

Alle børn og unge under 18 år med nedsat synsfunktion kan optages i det landsdækkende Synsregister ved Kennedy Centret.

Læs om Synsregisteret i servicelovens § 153a.

[Find serviceloven på retsinformation.dk](https://retsinformation.dk)

2.2.1 Alvorlig synsnedsettelse i kombination med andre funktionsnedsettelser

Som tallene fra Synsregisteret viser, udgør børn med sammensatte funktionsnedsettelser 2/3 af målgruppen. Indsatser til børn med en eller flere funktionsnedsettelser ud over synsnedsettelsen kræver særlig fag-

² Registertræk foretaget af Synsregisteret maj 2020.

lig viden om blandt andet perception, sansestimulation, udvikling af alternativ kommunikation samt orientering og mobility (O&M).

Denne forløbsbeskrivelse beskriver kun indsatser i direkte forbindelse med synsnedsettelsen. Har barnet yderligere funktionsnedsettelse, skal der tages højde for dette i tilrettelæggelse af indsatserne. Hvis dette er tilfældet, anbefaler Socialstyrelsen et tæt samarbejde med fagprofessionelle fra de andre fagområder, som er relevante for barnets situation for at give den rette indsats.

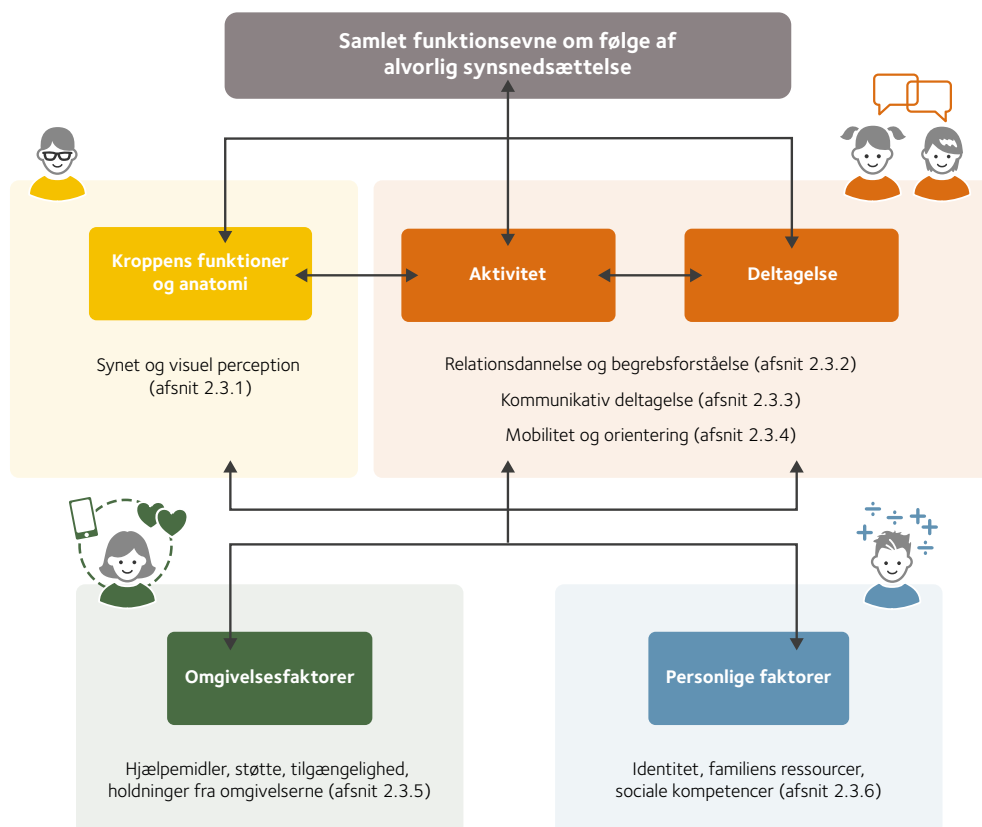
2.3 Synsnedsettelse og funktionsevne

Når man skal forstå barnets samlede funktionsevne, er det nødvendigt at se på andre faktorer ud over synsnedsettelsen [3]. ICF-figuren (Figur 1) viser, hvordan barnets syn samt barnets muligheder for aktivitet og

deltagelse gensidigt påvirkes af omgivelsesfaktorer og personlige faktorer. Det er netop denne gensidige påvirkning, som gør den helhedsorienterede tilgang til indsatserne afgørende.

Forklaring af ICF-figuren. I figuren fremgår det blandt andet, at synsnedsettelsen har betydning for barnets læring, begrebsforståelse, mobilitet og færden m.m. – men omvendt også, at fx barnets evner ift. at færdes og orientere sig kan have betydning for, i hvor høj grad synsnedsettelsen opfattes som et handicap. På samme måde har fx hjælpemidler betydning for barnets muligheder for læring, deltagelse i fritidsaktiviteter osv., men også for eksempelvis barnets identitetsudvikling, kropsforståelse og muligheder for at opbygge sociale kompetencer.

ICF-figuren understreger, at det er vigtigt at tage højde for hele barnets situation i tilrettelæggelse af indsatserne. I det følgende uddybes de enkelte faktorer betydning for barnets funktionsevne.

Figur 1: ICF-figur over sammenspillet mellem områderne [3] samt eksempler på faktorer under de forskellige områder.

2.3.1 Synet og visuel perception

En medfødt synsned-sættelse er en udeblevet, forsinket eller ufuldstændig integration af synssansen. Både medfødt og erhvervet synsned-sættelse betyder, at barnet skal kunne afkode og integrere sanseindtryk fra andre sanser end synet. Det vil sige, at barnet perceptuelt og kognitivt skal udvikle alternative måder at tilegne sig information på, som ellers er forbundet med synsevnen.

En synsned-sættelse indebærer nedsat eller manglende evne til at opfange og skelne det visuelle i omgivelserne, herunder den visuelle kontakt i relationen til forældre og andre personer såvel som de visuelle signaler i nærmiljøet.

Optiske hjælpemidler kan for mange svagsynede bidrage med en grad af opfattelse af det visuelle, men synsfunktionen vil ikke fungere som normal synsfunktion.

2.3.2 Relationsdannelse og begrebsforståelse

Synsned-sættelse begrænser begrebsforståelsen. Spædbørn og små børn tilegner sig begrebsforståelse ved sansning af omgivelserne i kombination med både visuel, auditiv, taktil og sproglig interaktion med andre.

For et barn med synsned-sættelse er der ikke den samme automatik i forhold til denne læring, da det manglende syn betyder, at barnet ikke stimuleres til at række ud efter genstande for at lære dem at kende eller til at begive sig ud i omgivelserne for at lære dem at kende. En medfødt synsned-sættelse kan derfor betyde forsinket perceptuel udvikling fra fødslen.

Den højt specialiserede indsats skal understøtte barnets perceptuelle udvikling og evnen til begrebsforståelse via eventuelt restsyn, optiske hjælpemidler, taktil stimulering samt verbal og alternativ kommunikation.

2.3.3 Kommunikativ deltagelse

Synet har mange kommunikative formål i samspil med de øvrige sanser og omgivelserne. Det handler ikke kun om at modtage informationer rent visuelt. Det handler også om at kunne begrebsliggøre visuelle informationer og bruge det til en forståelse af omverdenen, bruge det i socialt samvær, udveksle meninger og dele tanker med

andre. Nedsat eller helt manglende syn er derfor stærkt begrænsende for barnets kommunikative muligheder og omverdensforståelse.

Sammenhængen mellem den perceptuelle udvikling og socialisering er en vigtig faktor for børn med synsned-sættelse. Social interaktion og kommunikativ deltagelse er afgørende i forhold til det at kunne udvikle sig socialt, emotionelt og kognitivt i samspil med andre.

2.3.4 Mobilitet og orientering

Synsned-sættelsen kan føre til begrænsninger i barnets selvstændige færden, fordi barnet har svært ved at orientere sig i omgivelserne. I nogle tilfælde fører synsned-sættelsen til nedsatte motoriske færdigheder og nedsat balance, fordi barnet ikke modtager de visuelle stimuli, som skal inspirere barnet til at udforske omgivelserne på egen hånd.

2.3.5 Omgivelsesfaktorer

Verden omkring barnet kan have indflydelse på, i hvor høj grad synsned-sættelsen opleves som et handicap. Synsned-sættelsen opleves fx ikke i ligeså høj grad som et handicap, hvis omgivelserne (både de fysiske og de digitale) er tilgængelige, eller hvis barnet har de rette hjælpemidler og bruger dem optimalt. Omgivelsesfaktorer omhandler bl.a. også støtte fra de nærmeste og fra professionelle samt samfundets holdning til funktionsned-sættelsen, fx i form af programmer og politikker om inklusion i undervisning, uddannelse og fritidsaktiviteter.

2.3.6 Personlige faktorer

De personlige faktorer har stor betydning for et barns udvikling, adfærd og mestringsevne. De personlige faktorer består af personlige træk hos det enkelte barn, som ikke er en del af barnets helbred eller helbredsrelaterede tilstand. Det er fx forståelse, accept, selvværd og selvstændighed, køn, etnicitet, alder, vaner og livsstil samt familiens ressourcer.

At få et barn med alvorlig synsned-sættelse kan være svært for barnets forældre, og man kan som fagprofessionel ikke forudse, hvordan forældrene og familien vil forholde sig til den nye situation [4]. Familiens ressour-

cer varierer fra familie til familie og kan ikke vurderes alene på baggrund af økonomi, uddannelse, arbejde eller lignende. Derudover kan familien befinde sig i en social udsat situation, som er foranlediget af andre faktorer end barnets synsnedsettelse. Den kompleksitet, dette kan skabe i barnets og familiens situation, kan også være en risikofaktor ift. barnets udvikling, hvorfor en højt specialiseret indsats er påkrævet – herunder især et tværfagligt koordineret samarbejde.

2.3.7 En helhedsorienteret indsats, som tager højde for barnets samlede funktionsevne

For at opnå størst mulig effekt af indsatserne, må der tages højde for barnets samlede funktionsevne, både hvad angår synsnedsettelsens karakter, hvordan barnet kompenserer med de øvrige sanser, forhold i verden omkring barnet, herunder familien, samt barnets egne evner og styrker.

3. FAGLIG INDSATS

I dette kapitel beskrives de højt specialiserede indsatser, som bør indgå i det samlede forløb for børn med alvorlig synsnedsettelse på henholdsvis social- og undervisningsområdet (for definition af højt specialiserede indsatser, se afsnit 3.1.1 *Højt specialiserede indsatser*). Forløbet understøtter, at det enkelte barn trives og realiserer sit potentiale både fagligt og socialt. De forskellige indsatsområder er illustreret i Figur 2.

3.1 Overblik over faglige indsatsområder i forløbsbeskrivelsen

Figur 2 giver et visuelt overblik over, hvilke indsatsområder der bør være en del af forløbet for et barn med alvorlig synsnedsettelse. Nogle indsatsområder går på tværs af hele barnets forløb fra 0-18 år, navnlig den familierettede indsats, træning i synshandicapkompen- serende færdigheder samt hjælpemidler. Figur 4 i afsnit 4.3.14 *Figur over aktører og indsatser* viser de forskellige aktører, som er involveret i barnets forløb.

Faktorer som er med til at sikre det gode forløb for børn med alvorlig synsnedsettelse	Læs mere i forløbsbeskrivelsens afsnit om:
Samarbejde på tværs af social-, sundheds- og undervisningsområderne	Indsatser på sundhedsområdet i region og kommune (afsnit 3.2) Den sociale indsats (afsnit 3.3)
Synsfaglig specialviden	Synsfaglig specialviden (afsnit 3.1.2)
Sammenhængende koordinering af barnets samlede forløb	Indsatser for førskolebarnet (afsnit 3.4) Inklusion i dagtilbud, skole og ungdomsuddannelse (afsnit 3.8) Unge med synsnedsettelse (afsnit 3.9)
Løbende opfølgning og tilrettelæggelse ift. barnets funktionsevne og udvikling	Træning i synshandicapkompen- serende færdigheder (afsnit 3.6) Hjælpemidler (afsnit 3.7)
Inddragelse af barnet og familien	Familierettet indsats (afsnit 3.5)

Figur 2: Overblik over faglige indsatsområder i forløbsbeskrivelsen

3.1.1 Højt specialiserede indsatser

Målgruppen for højt specialiserede indsatser. De højt specialiserede indsatser retter sig generelt mod målgrupper, der er meget små, og som dermed giver begrænset grundlag for lokalt at opbygge højt specialiseret viden, samt til målgrupper med komplekse behov, som har behov for en synsfaglig specialviden.

Indsatsernes karakter og fagpersonerne. Indsatserne vil typisk være tværfaglige og specialtilrettelagte og i nogle tilfælde også særligt intensive. De består af en kombination af flere højt specialiserede ydelser, hvor der forudsættes en høj grad af koordinering, samt at personalet har højt specialiseret viden og indgående kendskab til og erfaring med den konkrete målgruppe.

Tværfagligt samarbejde. Indsatserne kræver ofte et særligt samarbejde på tværs af kommuner, regioner og eventuelt private leverandører for at opnå en volumen i indsatsen, der gør det muligt at opretholde og udvikle den højt specialiserede indsats.

Tilgængelig få steder i landet. Den højt specialiserede indsats er derfor typisk ikke udbredt lokalt, men er kun tilgængelig relativt få steder i landet.

3.1.2 Synsfaglig specialviden

En højt specialiseret indsats bør bygge på viden fra kompetencegivende uddannelse, internationale forskningsresultater, evidensbaseret praksis samt kendskab til validerede metoder og programmer, i det omfang de findes og passer til danske forhold.

Synsfaglig specialviden kan omfatte følgende:

- **Målgruppens udvikling.** Aktuel viden om målgruppens udvikling, samt forhold som påvirker målgruppen, fx nye årsager til alvorlig synsnedsettelse og sociale forhold i målgruppen.
- **Metoder til udredning.** Aktuel viden om validerede metoder til udredning [5] af udviklings-, kommunikations- og mobilitetsvanskeligheder forårsaget af alvorlig synsnedsettelse.
- **Hjælpemidler.** Aktuel viden om synshjælpemidler, anvendelse heraf og instruktion i anvendelsen.

- **Lovgivning.** Aktuel viden om relevant lovgivning på social- og undervisningsområdet samt tilgrænsende relevant lovgivning.
- **Netværk.** Deltagelse i synsfaglige netværk med videndeling nationalt og internationalt.
- **Vidensmiljøer.** Deltagelse i synsfaglige og tværfaglige vidensmiljøer med sparring og supervision.
- **Inklusionsstrategier.** Aktuel viden om inklusionsstrategier for målgruppen i almene tilbud og samfundsdeltagelse generelt.
- **Koordinering af forløb og sagsbehandling.** Aktuel viden om sammenhængende, koordinerede og effektive forløb under hensyn til hensigtsmæssig ressourceudnyttelse.

3.2 Indsatser på sundhedsområdet i region og kommune

Mistanke og identifikation. En alvorlig synsnedsettelse hos et barn vil typisk blive opdaget og afdækket i sundhedssektoren. Det kan ske kort efter fødslen eller senere i forbindelse med forældrenes, sundhedsplejens eller egen læges bekymring over barnets manglende visuelle aktivitet eller respons.

Udredning, diagnosticering og behandlingsmuligheder. Mistanken vil føre til en henvisning for nærmere undersøgelser hos specialøjelæge eller på øjenafdelingen på hospitalet. Denne indsats består overvejende af undersøgelser med henblik på udredning af synsfunktion, diagnosticering samt eventuelle behandlingsmuligheder. Hvis barnet har en synsrest, som kan understøttes med specialoptik, vil en specialoptiker stå for at afklare behovet for dette.

Synsregisteret. Når diagnosen er stillet, bliver barnet typisk tilmeldt Synregisteret, som meddeler kommunen, at barnet har behov for støtte [1]. Registreringen i Synsregisteret betyder, at der tidligt er kendskab til barnet og dermed mulighed for tidlig organisering og samarbejde mellem kommune og leverandører omkring barnets forløb, så indsatsforløbet kan igangsættes tidligt. Læs mere om Synsregisteret i afsnit 4.3.3 *Synsregisteret*.

Tidlig indsats med specialoptik. Det er vigtigt, at barnet får optiske hjælpemidler så tidligt som muligt, hvis det er relevant. Den tidlige indsats med specialoptik foregår som et samarbejde mellem øjenlæge, optiker og synskonsulent – også kaldet den trebenede model (læs mere nedenunder). Indsatsen kræver en højt specialiseret synspædagogisk opfølgning i form af træning og vejledning af forældre og andre nærpersioner.

Den trebenede model. Barnet kan løbende modtage indsatser fra sundhedsområdet forankret både kommunalt og regionalt eksempelvis i form af yderligere øjenundersøgelser, kontrol eller behandling efter den trebenede model. Det kan fx være, hvis der sker ændringer i barnets syn, som gør, at en indsats skal tilrettelægges anderledes. I det forløb indgår øjenlæge, specialoptiker og synskonsulent i et tæt fagligt, pædagogisk, didaktisk samarbejde, der har stor betydning for det videre vejledningsforløb til forældre og institutioner.

3.3 Den sociale indsats

Kommunens ansvar og opgaver. Kommunens ansvar og opgaver begynder fra det øjeblik, barnet har fået konstateret en alvorlig synsnedsettelse. Hvis barnet er blevet tilmeldt Synsregisteret, sendes informationen om barnets synsnedsettelse direkte fra Synsregisteret til barnets bopælskommune, kommunens leverandør(er) og familien. Herefter tilrettelægger og igangsætter kommunen indsatserne for barnet. Når sagen er fuldt belyst i udredningen, træffer kommunen afgørelse i sagen og iværksætter et forløb med relevante indsatser.

Der er særligt tre områder, som det er vigtigt at iværksætte, så snart kommunen har modtaget et barn med alvorlig synsnedsettelse:

- **Hjælpemidler.** Det er vigtigt, at barnet og familien inddrages i udvælgelse og tildeling af relevante hjælpemidler så tidligt som muligt, for at barnet vænner sig hurtigt til dem og bliver fortrolig med at bruge hjælpemidlerne [6]. Læs mere om hjælpemidler i afsnit 3.7 *Hjælpemidler*.
- **Udpegning af koordinerende funktion.** Kommunen bør tidligt i forløbet udpege en eller flere personer, som udgør den koordinerende funktion i barnets

samlede forløb. Den koordinerende funktion skal sikre et koordineret, sammenhængende forløb for barnet og familien [7]. Læs mere om god koordinering af barnets forløb i afsnit 4.2 *Koordinering af indsatserne*.

- **Rådgivning til familien.** En helt central primær indsats er bearbejdningen af den situation, som familien befinder sig i, når et barn får konstateret en alvorlig synsnedsettelse. Læs mere om de familierettede indsatser i afsnit 3.5 *Familierettet indsats*.

3.4 Indsatser for førskolebarnet

Den tidlige udvikling. En alvorlig synsnedsettelse har stor indvirkning på barnets tidlige udvikling (0–36 måneder), men også på udviklingen i førskolebarnets tidlige år generelt [8]. Der er risiko for forsinket udvikling og nedsat funktion ift. bevægelse, kognition, sprog og social interaktion, hvilket kan have konsekvenser for både barnet og familien [9]. Der er derfor fem områder, som kræver særlig opmærksomhed i den tidlige indsats for et førskolebarn med alvorlig synsnedsettelse [9, 10, 11, 12]:

1. **Social og emotionel udvikling**, herunder udvikling af sociale relationer samt følelsesmæssig og personlig udvikling
2. **Kommunikation, sprog og betydning**, herunder lytning, deltagelse og begrebsdannelse
3. **Leg og læring**, herunder anvendelse af objekter og udvikling af sociale færdigheder
4. **Bevægelse og mobilitet**, herunder kropsforståelse og motorik
5. **Selvstændig egenomsorg**, herunder aktiviteter i dagliglivet.

Alle disse områder har grundlæggende betydning for barnets udvikling og de synsfaglige indsatser, som skal sikre personlig, social, motorisk, kommunikativ og perceptuel udvikling. Den tidlige indsats er fundamentet for inklusion, deltagelse og muligheder senere i livet. De fem områder uddybes i de følgende afsnit (3.4.1–3.4.5).

De fagprofessionelle omkring førskolebarnet. Den fagprofessionelles forudsætninger for at støtte op om barnet med en alvorlig synsnedsettelse har afgørende

betydning for, at barnet opnår de fornødne kompetencer til at kunne fortsætte i skole efter daginstitutionen. Det er derfor vigtigt, at pædagoger, lærere og andre relevante fagpersoner opsøger synsfaglig vejledning og viden (læs mere om specialrådgivning i 3.8.2 *Dagtilbud*) samt løbende opfølgning på barnets synsnedsettelse og eventuel ændring af denne.

3.4.1 Social og emotionel udvikling

Brug af andre sanser. Barnets sociale og emotionelle udvikling afhænger i høj grad af kontakten med forældrene i barnets første leveår. Hvis barnet er stærkt svagsynet eller blind, er barnet ikke i stand til at anvende synet til den første kontakt og relationskabelse til forældre og søskende. Her skal barnet og familien lære hinanden at kende ved hjælp af andre sanser gennem lyd/tale, berøring og dufte [13, 14, 15].

Svagsynede børn. For svagsynede børn består den højt specialiserede indsats i de tidlige år i, at restsynet udnyttes optimalt til at skabe kontakt mellem barnet og familien [16]. Det kan være særlige pædagogiske indsatser, hvor barnet lærer at bruge synsresten ved hjælp af specialoptiske hjælpemidler, farver, kontraster og lys.

3.4.2 Kommunikation, sprog og betydning

Brug af andre sanser og genstande. Indsatserne omkring kommunikation til førskolebørn tager udgangspunkt i at anvende lyd, tale og taktile/haptiske kommunikationsformer [17]. Den seende person støtter fx barnet i at genkende forskellige genstande, ved at beskrive genstandene med ord, mens barnet føler, hører, smager/dufter den. På den måde får barnet sproglige, fysiske og sanselige oplevelser knyttet til konkrete objekter. Det kan ske ved støttet legeaktivitet med en voksen og senere med søskende og andre børn.

Yderligere funktionsevnenedsættelse. For børn med yderligere funktionsevnenedsættelser vil barnets sproglige kommunikative færdigheder på samme vis udvikles, i det omfang barnet kognitivt, motorisk og sansemæssigt kan bearbejde sprogstimulerende indsatser [18]. Vær særlig opmærksom i forhold til børn med cerebral synsnedsettelse (CVI), da denne form for synsnedsettelse

telse giver perceptuelle forstyrrelser, som også kræver en højt specialiseret tidlig indsats [19, 20].

3.4.3 Leg og læring

Leg er læring. Leg er en vigtig del af børns udvikling. Når et barn med alvorlig synsnedsettelse leger med legetøj eller andre objekter, udvikles evnen til at skelne mellem objekternes former, funktioner og muligheder for påvirkning af objekter (fx at stable klodser), som træner fingrenes og kroppens motorik. De kompetencer, som barnet udvikler i de tidlige år gennem leg med andre og for sig selv, er grundlag for opbygning af sociale kompetencer, som fremover skal medvirke til inklusion både i skolen, i hjemmet og i forbindelse med fritidsaktiviteter og socialt samvær [21]. Derfor er det vigtigt, at den højt specialiserede indsats omkring barnets legeadfærd og sociale interaktion bliver udviklet i et struktureret, langsigtet perspektiv, da kortsigtede indsatser på dette område har begrænset effekt [21].

Førpunkt. Førpunkt er punktskriftlæring for de aller-mindste børn. For børn, der senere skal lære punktskrift, er det vigtigt at sætte ind med en tidlig punktskriftsindsats, så barnet lærer og vænner sig til punktskrift, inden den egentlige punktskriftindlæring starter i skolealderen. Ved førpunkt er der fokus på at stimulere barnets nysgerrighed, sanser og motorik gennem leg og andre aktiviteter, så barnet bl.a. udvikler sine fingerkræfter og taktile skelneevne [22]. Den tidlige punktskriftmæssige indsats kan eksempelvis bestå af leg og træning med særlige taktile læremidler. Læs mere om den senere punktskriftlæring i afsnit 3.6.2 *Punktskrift og læsning*.

Vejledning. Den højt specialiserede indsats omkring leg og læring for førskolebarnet skal sikre, at forældrene og eksempelvis daginstitutionen vejledes om specialpædagogiske indsatser og introduceres til egnede læringsmaterialer. Forældre og pædagoger spiller en vigtig rolle ift. at stimulere barnet til leg med andre og støtte barnet i legen, fx med placering af legetøj, belysning, osv. [21].

3.4.4 Bevægelse og mobilitet

Motorisk aktivitet. Børn født med (eller med tidligt opstået) alvorlig synsnedsettelse har ofte motoriske vanskeligheder. Synsnedsettelsen betyder, at barnet ikke har det visuelle incitament til fysisk at udforske omgivelserne, hvilket reducerer den motoriske aktivitet og dermed den motoriske udvikling. Motorikken skal derfor stimuleres og trænes, så barnets motoriske udvikling støttes [23, 24].

Vejledning. En højt specialiseret indsats består i at vejlede forældre og nærpå personer om indsatser til stimulering af blandt andet motorisk aktivitet, egen kropslig opmærksomhed og retningsfølelse. Disse evner bliver grundlæggende for den orienterings- og mobilitetstræning, som senere skal støtte barnet i selvstændig færden i omgivelserne. En børnefysioterapeut kan vejlede om, hvad de næste trin i barnets udvikling er, så forældrene kan stimulere barnet til motoriske lege, hvor de næste færdigheder i barnets udviklingsforløb indgår i legene [15].

3.4.5 Selvstændig egenomsorg

At klare dagligdagsopgaver selv. At kunne klare dagligdagsopgaver uden hjælp fra andre er et af de første skridt mod selvstændighed og styrket selvtilid hos barnet. Den højt specialiserede indsats kan bestå i at formidle ADL³-teknikker, metoder og hjælpemidler, så barnet kan udføre opgaver såsom at spise selv, lege eller tage tøj på uden hjælp fra forældrene. Indsatser med fokus på barnets og familiens aktiviteter i dagligdagen, og hvordan barnet bliver engageret og deltagende i familiens dagligdagsaktiviteter, er afgørende for barnets udvikling mod selvstændig egenomsorg.

3 ADL står for Activities of Daily Living og kan oversættes til Almindelig Daglig Livsførelse.

Case

Nedenfor følger første del af den fiktive case om Emil, som er født med en alvorlig synsnedsettelse. Emils familie består af mor, far og en storesøster. I praksis vil et forløb kunne indeholde andre elementer alt efter de konkrete og individuelle forhold. Det vil sige, at forløbene for børn med alvorlig synsnedsettelse vil være forskellige og derfor også kan afvige fra denne case.

0-3 år:

Emil har været til udredning ift. årsagen til hans nedsatte synsfunktion. Øjenlægen har, efter aftale med forældrene, tilmeldt Emil det nationale Synsregister. Synsregisteret sender besked til

hjemkommunen og til den lokale synskonsulent om optagelse i Synsregisteret. Derefter har Emil og hans forældre fået tilknyttet en synskonsulent, som kommer til at udgøre den koordinerende funktion i Emils forløb fremadrettet.

Synskonsulenten er uddannet inden for synsområdet og har særlig erfaring inden for småbørnsområdet. Synskonsulenten følger Emils udvikling i familien og i dagplejen med synsfaglig specialpædagogisk rådgivning og ideer til aktiviteter og samvær med Emil. Sagsbehandleren i kommunen og synskonsulenten koordinerer løbende indsatsen med Emils familie og giver vejledning om muligheder for støtte.

3.5 Familierettet indsats

Inddragelse af familien. Det er afgørende for effekten af indsatserne, at familien bliver involveret både i valg, planlægning og udførelse af indsatsen [25]. Det vil sige, at familien både bør være en del af indsatsen og med til at udføre den under synsfaglig vejledning, for at indsatsen skal have god effekt for barnet. Dette gælder både i de tidlige interventioner, men også senere når barnet starter i dagtilbud og skole, hvor forskellige fagpersoner også kommer til at spille en vigtig rolle.

Inddragelse af barnet. Der bør være opmærksomhed på at inddrage barnets egne behov. Det er individuelt, hvornår et barn kan formulere egne behov, men inddragelsen er med til at styrke barnets udvikling af selvbestemmelse og motivation for at deltage i indsatserne. Vurderingen sker ud fra alder og modenhed, og hvad der skønnes at være bedst for barnet. Funktionsnedsettelsen kan ikke i sig selv begrunde, at barnet ikke skal inddrages eller høres.

3.5.1 Familievejledning

Vejledning og rådgivning til familien. Kommunen tilbyder familievejledning til familier med børn under 18 år med varigt nedsat psykisk eller fysisk funktionsevne. Med familievejledningen får familien viden om, hvilke

muligheder de har for hjælp og støtte. Vejledningen skal tilbydes, inden for 3 måneder efter at kommunen har fået kendskab til, at synsnedsettelsen er konstateret. Denne vejledning bør samtidig suppleres med opstart af en egentlig synsfaglig rådgivningsindsats og vurdering af eventuelt behov for anden rådgivning til barn, forældre og søskende.

§ Familievejlederordning

Læs om familievejledning til forældre, når funktionsnedsettelsen er konstateret, i serviceloven § 11, stk. 7-8.

Find serviceloven på retsinformation.dk

Forældreprogrammer. Kommunerne kan tilbyde et forløb for forældre til et barn med funktionsnedsettelse, hvis kommunen vurderer, at det er nødvendigt. Forældreprogrammet Stepping Stones [26] er et eksempel på et program, der via målrettet arbejde med adfærd og mestringsstrategier kan bidrage med relevante værktøjer til familier, der har et barn med funktionsnedsettelse.

Søskende til børn med funktionsnedsættelse. At være søster eller bror til et barn med alvorlig synsned-sættelse kan være forbundet med ambivalente følelser af fx omsorg, angst, bekymring, skyld/skam og for-skelsbehandling i forhold til broren eller søsteren med synsned-sættelsen. På Vidensportalen beskrives to ud-valgte indsats til søskende til børn med funktionsned-sættelse. Begge indsats har til formål at give søskende viden og støtte, så de kan blive bedre til at håndtere og imødegå deres omgivelser [27].

> Vidensportalen på det sociale område

Læs blandt andet om Stepping Stones og indsatserne for søskende på [Socialstyrelsens Vidensportal](#).

3.5.2 Psykologisk rådgivning

Krisebearbejdning. Nogle familier kan opleve at stå i en decideret krise, når barnet får konstateret en alvorlig synsned-sættelse. I disse tilfælde er der særligt behov for rådgivning ud over familievejlederordningen. Krisen bør mødes og bearbejdes med psykologisk rådgivning så tidligt som muligt efter konstateringen.

§ Psykologhjælp

Læs om tilskud til behandling hos psykolog i sundhedslovens § 69.

Find bekendtgørelse af sundhedsloven på retsinformation.dk

3.5.3 Konsultationer i hjemmet

Hjemmebesøg. Tidlige indsats og interventioner fore-går hovedsagelig sammen med familien og i familiens hjem. Den synsfaglige specialrådgivning og -undervis-ning iværksættes ved konsultative hjemmebesøg, hvor barnet observeres og testes for progression i udviklin-gen. Derudover drøftes nye indsats, og forældrene vejledes i, hvordan de kan støtte barnets udvikling.

Forældrene skal også selv opsøge viden. Som en del af en helhedsorienteret indsats for barnet har det stor betydning, at forældrene også selv opsøger og anvender viden om synshandicap og orienterer sig i viden om dét at have et barn med en funktionsnedsættelse [28].

3.5.4 Familierettet indsats uden for hjemmet

At møde andre familier i samme situation. Det har ofte positiv effekt, når familier møder andre familier, som har et barn med synsned-sættelse. Det giver mulig-hed for erfaringsudveksling og socialt netværk for både forældre og børn. Denne indsats kan faciliteres på flere måder. Lokalt i en kommune og region er det sjældent muligt på grund af den lave forekomst af børn med synsned-sættelse. Landsdækkende tilbud, interesseor-ganisationer eller frivillige organisationer kan arrangere og udbyde sådanne indsats [29]. Indsatsen kan også tilbydes i et kommunalt/regionalt samarbejde mellem kommunikationscentre.

Kurser og programmer om familiens rolle. Indsatsen kan bestå i kurser eller programmer specifikt målret-tet familier til børn med alvorlig synsned-sættelse [30], eller kurser og programmer som dækker flere typer af funktionsnedsættelser. Det kan også være mestrings- og træningsindsatser, som har fokus på familiens rolle og funktion frem for en specifik funktionsnedsættelse [31, 28].

3.6 Træning i synshandicap-kompenserende færdigheder

Børn med alvorlig synsned-sættelse har fra identifikati-onen af synsned-sættelsen behov for træning inden for grundlæggende synsfaglige områder, særligt at orien-tere sig fysisk og lære metoder til at færdes i en visuelt domineret hverdag. De grundlæggende områder er beskrevet i de følgende afsnit (3.6.1-3.6.3).

3.6.1 Orientering og Mobility (O&M)

Individuelt tilrettelagt træning i O&M. Den højt specialiserede indsats inden for træning i Orientering og Mobility (O&M) består af individuelt tilrettelagte forløb, som er tilpasset barnets forudsætninger for at lære at

færdes i det fysiske rum. Målet med træning i O&M er at styrke selvstændighed og sikkerhed i den enkeltes færden.

Træning i O&M kobler socialt, sundhedsmæssigt og undervisningsrettet indhold. Det højt specialiserede element ved træningen i O&M er overordnet, at indsatsen er tværfaglig og således kobler socialt, sundhedsmæssigt og undervisningsrettet indhold. I forbindelse med træningen i O&M er det vigtigt at sørge for, at der i indsatsen er indbygget forberedelse og opfølgning på indsatsen samt opmærksomhed på, hvordan denne indsats kan indvirke på barnets kognitive og fysiske bearbejdning af de nye kompetencer.

Indholdet i O&M er opdelt i en række underområder [32]:

- Rumlig forståelse
- Rumlige færdigheder
- Perceptuelle færdigheder
- Bevægelsesfærdigheder
- Mobilitetsfærdigheder
- Viden om omgivelsesfaktorer
- Beslutningstagen
- Interpersonelle færdigheder.

3.6.2 Punktskrift og læsning

Punktskrift er en vigtig færdighed. Punktskrift udgør en særdeles vigtig kompenserende færdighed for de børn, der har mulighed for at mestre færdigheden. Det at lære punktskrift samt at lære at bruge elektroniske hjælpemidler giver børnene mulighed for at blive en del af både faglige og sociale fællesskaber [22]. Indsatserne omkring at lære punktskrift er tæt koblet til indsatserne omkring perceptionsudvikling, begrebsdannelse og sprogudvikling.

Punktskriftguide. Synscenter Refsnæs har udgivet en punktskriftguide med anbefalinger vedrørende indlæring af punktskrift som skriftsprog hos børn og unge med alvorlig synsnedsettelse [22]. Punktskriftguiden er målrettet fagprofessionelle og forældre. Punktskriftgui-

den er delt op i tre faser: førpunkt⁴, begynderpunkt og punktskrift som fortsat praksis.

Kravene til den fagprofessionelle. At lære punktskrift er en højt specialiseret indsats, der gennem en tværfaglig kobling af viden om synsrehabilitering, læsning, understøttende hjælpemidler og pædagogik kræver særlige forudsætninger hos den fagprofessionelle. Foruden disse kompetencer skal den fagprofessionelle desuden være i stand til at bruge forskellige specialpædagogiske metoder, som passer til den enkelte [33]. Den fagprofessionelles forudsætninger for at støtte op om barnets punktskriftindlæring har afgørende betydning for, at barnet opnår de fornødne kompetencer til at indlære punktskrift og dermed et skrift- og læsesprog på lige fod med seende børn.

Læsekonsulenter kan vurdere læseprogression hos punktlæsere. Som punktlæser kan eleven ikke skimme en tekst som almindeligt seende, men må i stedet forholde sig lineært til læsning ved taktil afkodning. Derfor vil en punktskriftlæsende elev sjældent følge den normale kurve i skolen ift. eksempelvis at kunne vurdere læseudvikling og læsehastighed, fordi vurderingen også afhænger af elevens hjælpemiddel, fx et punktnotationsapparat. Det er derfor afgørende for barnets udvikling, at barnets læseprogression bliver vurderet og fulgt af en læsekonsulent med højt specialiseret viden. Læsekonsulenter med højt specialiseret viden har forudsætninger for at vurdere, om den lavere læsehastighed skyldes egentlige læsevanskeligheder eller vanskeligheder i forhold til anvendelsen af hjælpemidlet. Denne støtte kan rekvireres på landsdækkende tilbud på synsområdet.

3.6.3 Læseindsats for svagsynede børn

Belysning og informations- og kommunikationsteknologi (IKT). For gruppen af svagsynede børn er der behov for højt specialiserede indsatser i forhold til tilegnelsen af læsefærdigheder. En grundig udredning af behovet for belysnings- og IKT-hjælpemidler har stor betydning for udviklingen af læse- og skrivefærdigheder.

4 Læs mere om førpunkt i afsnit 3.4.3 *Leg og læring*.

Response to Intervention (RTI). Metoden Response to Intervention (RTI) fokuserer blandt andet på måling af progression i læringskonteksten [34, 35]. RTI er traditionelt anvendt til elever med generelle indlæringsvanskeligheder, men er også afprøvet systematisk i forhold til elever med synsnedsettelse med gode resultater i forhold til anvendeligheden. RTI-metoden kan tilføje synsområdet et relevant fokus på effektmåling.

3.6.4 Løbende opfølgning på udvikling hos barnet.

Evaluering af indsatserne. Det er væsentligt at indarbejde evaluering i de enkelte indsatser for at sikre, at barnet kontinuerligt udvikler synshandicapkompenserende færdigheder og opnår progression i forhold til bl.a. mobilitet, punktskrift og læsning samt anvendelsen af hjælpemidler til dette. Evalueringen bør involvere barnets, forældrenes og den fagprofessionelles vurdering af indsatsen. Hvor det er muligt, bør der indarbejdes en målbar vurdering, fx i forhold til progression i læsehastighed med punktskrift, elevens udnyttelse af forstørrende optik mv.

Planer. Der er forskellige redskaber, som kan inddrages i synskonsulentens planlægning for at understøtte en helhedsorienteret og koordineret indsats, fx de kommunale handleplaner, pædagogiske læreplaner i dagtilbud og skolens elevplaner og uddannelsesplaner.

3.7 Hjælpemidler

For børn med alvorlig synsnedsettelse er forskellige typer af hjælpemidler en forudsætning for at kunne få adgang til information og for at kunne orientere sig og færdes selvstændigt og sikkert i det fysiske miljø. Hjælpemidlerne kan i nogen udstrækning kompensere for det nedsatte syn ved eksempelvis at omsætte utilgængelig information til tilgængeligt eller give varslings i det fysiske miljø, så det bliver mere sikkert at færdes. Denne hjælp er i væsentlig for at kunne indgå i uddannelse og erhverv samt øvrige dele af livet [36].

§ Hjælpemidler

Læs om hjælpemidler i serviceloven § 112 og bekendtgørelse om hjælp til anskaffelse af hjælpemidler og forbrugsgoder efter serviceloven.

[Find serviceloven på retsinformation.dk](https://retsinformation.dk)

[Find bekendtgørelse om hjælp til anskaffelse af hjælpemidler på retsinformation.dk](https://retsinformation.dk)

3.7.1 Vejledning i brug af IKT og andre hjælpemidler

Det er vigtigt at involvere barnet, familien og pædagoger/lærere, når barnet skal have et nyt hjælpemiddel [37]. Hvis hjælpemidlet ikke bliver brugt rigtigt, kan det have betydning for barnets deltagelse og udvikling og i sidste ende være spild af ressourcer for kommunen. Det er derfor vigtigt, at hjælpemidlet bliver tilpasset barnet, og at der følges op på brugen af hjælpemidlet efter nogen tid. Færdigheder i effektiv anvendelse af IKT og andre hjælpemidler er en afgørende indikator for senere uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder [38, 39].

Tidlig indsats med hjælpemidler. Et hjælpemiddel skal introduceres til barnet så tidligt som muligt, for at der opnås bedst mulige færdigheder med hjælpemidlet [6]. Hjælpemidlet skal være en velintegreret del af barnets aktiviteter, før det kan anvendes effektivt i undervisningen og hverdagen generelt.

Afdækning, træning, inddragelse og opfølgning.

Forskning viser, at en struktureret tilgang i formidlingen omkring hjælpemidlet giver bedre resultater end en løs tilgang [37]. En struktureret tilgang kan for eksempel bestå i at bruge faglige redskaber til at afdække barnets behov, træning i brug af hjælpemidlet og inddragelse af familien og nærpå personer, så de også kender til hjælpemidlet og dets muligheder. Derudover indebærer den strukturerede tilgang også, at man regelmæssigt følger op på, hvordan barnet bruger hjælpemidlet, og om det passer med barnets udvikling [37].

Strategier og brug af IKT-hjælpemidler. Børn med alvorlig synsnedsettelse skal via undervisning, vejledning og rådgivning tilegne sig de nødvendige kompetencer til at benytte relevante IKT-hjælpemidler i fritiden og i undervisningen. Det er vigtigt, at barnet sættes i stand til at træffe kvalificerede valg af strategier for brugen af IKT-hjælpemidlerne. Et eksempel herpå kan være, hvordan barnet mest effektivt kan kombinere mulighederne i en skærmlæser for at udnytte mulighederne for læsning med syntetisk tale og punktskrift.

For børn med yderligere funktionsnedsettelser er det særligt vigtigt at afsøge alle muligheder for anvendelse af IKT-hjælpemidler, så barnet opnår optimal mulighed for læring.

Undervisningen skal både indeholde gennemgang og oplæring i de enkelte funktioner samt mest hensigtsmæssige strategier for læsning og skrivning set i forhold til de muligheder, som den aktuelt bedst fungerende teknologi tilbyder.

§ Rådgivning om valg og instruktion i brug af hjælpemidler

Læs om kommunens forpligtelse til at tilbyde rådgivning om valg af hjælpemidler og forbrugsgoder samt instruktion i brugen heraf i servicelovens § 10 stk. 4.

[Find serviceloven på retsinformation.dk](http://retsinformation.dk)

3.7.2 Hvem skal betale hjælpemidlet?

Der kan være situationer, hvor der opstår tvivl om, hvilken sektor eller myndighed der skal bevilge det nødvendige hjælpemiddel eller behandlingsredskab. Disse situationer må forebygges ved, at sektorerne eller myndighederne enten har afklaret grænsefladerne, før situationen opstår, eller har fastsat nogle procedurer for, hvordan en hurtig afklaring kan foretages, hvis en sådan situation opstår. Sådanne situationer må ikke medføre, at barnet ikke modtager det nødvendige hjælpemiddel eller oplever lange ventetider før modtagelsen af hjælpemidlet.

3.7.3 Hjælpemidler til undervisning

Der er meget store individuelle forskelle på, hvilke hjælpemidler den enkelte elev bruger i undervisningen, afhængig af graden af synsnedsettelse og den øvrige funktionsevne. For at udvælge det rigtige hjælpemiddel og sikre sig, at eleven kan benytte det effektivt, kræves der både en synsfaglig og en teknisk specialviden [40]. Den indledende indsats omkring valg af hjælpemiddel og instruktion i brugen deraf har stor betydning, da der er tydelig sammenhæng mellem brug af hjælpemidler og positive resultater efter ungdomsuddannelse [36].

Forstørrelse

Svagsynede børn har brug for forstørrelseshjælpemidler, som gør dem i stand til at udnytte synsresten i undervisningssituationen og i hverdagen generelt. Det kan være konventionelle eller elektroniske lupper, hovedbåren specialoptik, elektroniske forstørrelsesapparater (CCTV) og software til forstørrelse på computer. De synshandicapkompenserende hjælpemidler skal ofte anvendes på meget kort læseafstand, hvilket mindsker overblikket over helheden, fx i en lærebog med tekst og illustrationer. Det skal der tages særligt hensyn til i kommunikationen med barnet, når hjælpemidlerne indgår i sociale og faglige relationer. Skolen skal sikre, at barnet kan følge med i og opnå udbytte af undervisningen, selvom barnet ikke nødvendigvis kan læse det indhold, der præsenteres visuelt på tavler med projektor og lignende.

Punktskriftudstyr

For børn med alvorlig synsnedsettelse er punktskriftudstyr centralt, når de skal lære at læse og skrive. Der er forskellige typer af punktskriftudstyr, som bruges i forskellige sammenhænge. Manuelle punktskrivemaskiner bruges til at give barnet en grundlæggende forståelse af skriftsproget samt at skrive direkte på et stykke papir. Elektroniske punktnotationsapparater bruges til at skrive, redigere og lagre dokumenter med punktskrift. Punktastaturer og punktdisplays bruges i forbindelse med computer og mobile enheder (mobiltelefoner og tablets).

Der bør ydes en særlig indsats i forhold til de muligheder inden for læsning og skrivning af punktskrift, som de forskellige synshjælpemidler tilbyder. Det kan fx være skærmlæserens mulighed for at sende information til et

punktskriftsdisplay. Denne mulighed kan enten bruges alene eller i kombination med syntetisk tale. Dette skal understøtte, at barnet/eleven har mulighed for på lige fod med seende klassekammerater at modtage, bearbejde og udveksle informationer med andre.

Særligt tilrettelagt materialeproduktion

Det er vigtigt, at mulighederne inden for punktskrift på papir eller andre materialer, til fx fremstilling af skilte, taktile kort og figurer og andre grafiske fremstillinger, udnyttes og udvikles i hverdagen og i undervisningen. Særligt tilrettelagt materialeproduktion kan rekvireres hos Nota og Biblus, som beskæftiger sig med bøger og læsning samt lærings- og undervisningsmateriale i alternative, tilgængelige formater. Ud over Nota og Biblus er VISOs specialrådgivning forpligtet til at udarbejde materialer til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse.

Taleoutput og -input

Børn og unge med alvorlig synsnedsettelse bruger i stigende grad hjælpemidler med taleoutput og -input. Det gælder både specielt software til computer og andre elektroniske enheder som eksempelvis mobiltelefoner. Taleoutput bør ikke erstatte punktskriftfærdigheder eller andre synshandicapkompenserende færdigheder, fx brug af forstørrelsessoftware, men kan bruges i kombination med disse [41].

§ Hjælpemidler til undervisningen

Hjælpemidler til elever, der får under ni timers støtte om ugen skal bevilliges efter folkeskolelovens § 19.

Hjælpemidler til børn der modtager specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand bevilliges som en del af støtten efter folkeskolelovens § 3, stk. 2 og § 20, stk. 2

Find folkeskoleloven på retsinformation.dk

3.7.4 Hjælpemidler til selvstændig orientering og mobilitet

Mobilitystok

Mobilitystokken (den lange hvide stok) er fundamental i forhold til færden uden for boligen. Med stokken får brugeren informationer om omgivelsernes beskaffenhed og eventuelle hindringer og kendemærker på vejen. En effektiv og sikker anvendelse af mobilitystok kræver instruktion fra en uddannet O&M-instruktør. Stokketeknik, orienteringsteknikker og ruteindlæring er basale færdigheder for selvstændig færden og aktiv deltagelse. Læs om indsatser til træning i selvstændig orientering i afsnit 3.6.1 *Orientering og Mobility (O&M)*.

Navigationshjælpemidler

Teknologiske navigationshjælpemidler (eksempelvis apps på smartphones) med taleoutput kan være nyttige for på egen hånd at navigere og finde vej på ukendte ruter. Det kræver instruktion og undervisning at bruge de teknologiske navigationshjælpemidler, så de bliver brugt optimalt og så de kan bruges sikkert i kombination med mobilitystokken og/eller førerhund. Førerhund kan i særlige tilfælde være et muligt hjælpemiddel for unge eksempelvis til færdsel mellem hjem og uddannelsessted.

Afmærkning

Med afmærkning af genstande, knapper, osv., kan børn med alvorlig synsnedsettelse orientere sig bedre på egen hånd. Afmærkningerne kan fx være med stærke farver for svagsynede, eller som taktil afmærkning både med og uden punktskrift eller ved lydafmærkning, hvor man bruger en lydpen til at afspille labels med informationen i [42].

> Hjælpemiddelbasen

Hjælpemiddelbasen er en online platform, hvor fagprofessionelle, myndighedspersoner og borgere kan finde information om hjælpemidler. I Hjælpemiddelbasens oversigt over hjælpemidler til mennesker med synshandicap kan man læse om forskellige synshandicapkompenserende hjælpemidler, og hvad man skal være opmærksom på, når disse skal tages i brug. Hjælpemiddelbasen er drevet af Socialstyrelsen.

3.8 Inklusion i dagtilbud, skole og ungdomsuddannelse

De følgende afsnit (3.8.1–3.8.4) beskriver indsatser og muligheder for støtte knyttet til dagtilbud, skole og ungdomsuddannelse. Indsatserne bidrager til inklusion af elever i målgruppen.

3.8.1 Generelt om inklusion af børn med alvorlig synsnedsettelse i dagtilbud, skole og uddannelse

God inklusion betyder, at alle børn i børnefællesskabet oplever sig som en ligeværdig del af det sociale og faglige fællesskab, samt at det enkelte barn desuden er i udvikling og trivsel.

Børn med alvorlig synsnedsettelse har behov for en særlig specialpædagogisk indsats som støtte til inklusionen i dagtilbud og skole. Der vil for målgruppen både være børn, som er placeret i almene tilbud og i specialtilbud, men for begge grupper er det relevant at fokusere på indsatser, der fremmer inklusion i et visuelt domineret miljø.

Inklusion understøttes ved hjælp af indsatser på forskellige områder, eksempelvis i forhold til kommunikation, mobilitet og træning i sociale færdigheder. Allerede fra barnets tidlige år er det nødvendigt at arbejde målrettet med træning i social interaktion, inddragelse af barnet i sociale sammenhænge og stimulation af barnet for at forebygge blandt andet social isolation.

Faktorer der har positiv effekt på inklusion

Der er bl.a. fire faktorer, som har positiv effekt på inklusion af børn med alvorlig synsnedsettelse:

- **Viden.** At pædagoger og lærere har fået en grundlæggende synsfaglig viden, og at de bliver opdateret med relevant synsfaglig viden i takt med barnets udvikling [43].
- **Støtte.** At støtte barnet til at indgå i leg med jævnaldrende og lære at håndtere konflikter, at tage initiativ til leg og andet samvær [44].
- **Inkluderende tilrettelæggelse.** At pædagoger og lærere vælger metoder eller aktiviteter, som alle kan deltage i, frem for at lave særforanstaltninger for barnet med synsnedsettelsen [45].
- **Inddragelse.** At barnet bliver inddraget i planlægningen (fx idrætsundervisningen), så der tages højde for barnets ønsker og muligheder. Gerne med inddragelse af synskonsulenten, som også kan have idéer til planlægning og udførelse [46].

3.8.2 Dagtilbud

Børn med alvorlig synsnedsettelse indgår som hovedregel i almene dagtilbud. Blandt børn med alvorlig synsnedsettelse, der også har andre funktionsnedsettelse, kan der være behov for et specialtilbud.

Specialrådgivning til dagtilbuddet

Specialrådgivningen til dagtilbuddet indledes med en afdækning af barnets individuelle behov for støtte. Afdækningen danner, sammen med en dialog med forældrene, grundlaget for det løbende arbejde med specialrådgivning og indsatser i forhold til barnets dagtilbudsforløb.

Hvis barnet har særlige behov i forhold til sin funktionsnedsettelse, bør synskonsulenten samarbejde og koordinere med specialrådgivningen fra et mere specialiseret synsfagligt tilbud eller fra en konsulent med viden om andre funktionsnedsettelse, eksempelvis høretab.

Specialrådgivningen indeholder blandt andet vejledning og rådgivning om:

- Tilgængelighed (eksempelvis afmærkninger)
- Aktiviteter (leg) både inden- og udendørs

- Hensigtsmæssig indretning af det fysiske miljø (valg af møbler, orden og regelmæssighed i lokalerne og belyningsforhold)
- Kommunikation og kommunikationsstrategier
- Særlige pædagogiske materialer tilrettelagt for børn med synsnedsettelse
- Mobility- og ADL-teknikker i relation til alle aktiviteter i dagtilbuddet

Specialpædagogiske initiativer og aktiviteter i dagtilbuddet

De specialpædagogiske initiativer og aktiviteter i dagtilbuddet kan være:

- Træning af taktile kompetencer, herunder begyndende arbejde med punktskrift (førpunkt, læs mere i afsnit 3.4.3 *Leg og læring*)
- Målrettede motoriske og sproglige aktiviteter
- Indsatser rettet mod barnets kompetencer i den sociale interaktion.

Læs mere om relevante indsatsområder for førskolebarnet i afsnit 3.4 *Indsatser for førskolebarnet*.

Støttmuligheder

Dagtilbuddene skal sørge for, at barnet med alvorlig synsnedsettelse får den nødvendige støtte, omsorg og læring i tilbuddene. Den relevante støtte kan være:

- Specialpædagogisk supervision fra en synsfaglig medarbejder til det daglige pædagogiske arbejde med barnet i dagtilbuddet
- Ansættelse af ekstra personale til funktionen som daglig støtteperson for barnet.

Støtten kan ydes efter dagtilbudslovens § 4 stk. 2, hvor formålet er at yde generel støtte til barnets almene trivsel og udvikling i dagtilbuddet.

Har støtten til formål at gøre barnet parat til skolestart, kan der tilbydes specialpædagogisk støtte til børn, der endnu ikke har påbegyndt skolegangen. Formålet er at fremme udviklingen hos børn med særlige behov, så de kan påbegynde skolegangen på lige fod med andre børn.

De nærmere regler er fastsat i bekendtgørelse om folkeskolens specialpædagogiske støtte til børn, der endnu

ikke har påbegyndt skolegangen. Der kan bl.a. tilbydes specialpædagogisk rådgivning til forældre eller andre, der udøver den daglige omsorg for barnet. Der kan også tilbydes undervisning og træning af barnet, der er tilrettelagt efter barnets særlige forudsætninger og behov.

Hvis barnet ikke kan få den nødvendige støtte i et almindeligt dagtilbud, er kommunen ifølge servicelovens § 32 forpligtet til at sørge for, at der er særlige dagtilbud til børn med betydelig og varigt nedsat funktionsevne.

§ Støtte til førskolebørn

Læs om støtte til førskolebørn i folkeskolens § 4 og i bekendtgørelse om folkeskolens specialpædagogiske bistand til børn, der endnu ikke har påbegyndt skolegangen samt i Dagtilbudslovens § 4, stk. 2 og i servicelovens § 32.

Find folkeskolens § 4 på retsinformation.dk

Find bekendtgørelse om folkeskolens specialpædagogiske bistand til børn, der endnu ikke har påbegyndt skolegangen på retsinformation.dk

Find dagtilbudsloven på retsinformation.dk

Find serviceloven på retsinformation.dk

Overgangen fra dagtilbud til skole

Hvis der ikke er udpeget en koordinerende sagsbehandler/funktion, som står for koordineringen af barnets samlede forløb, er det oftest synskonsulenterne, der har den koordinerende funktion i overgangen fra dagtilbud til skole. Den koordinerende sagsbehandler eller synskonsulenten varetager kontakten med forældre og de involverede institutioner og sørger for at formidle basale oplysninger om barnets funktionsevne og fremadrettede informationer. Overgangen fra dagtilbud til skole skal starte i god tid, så barnet og forældrene ikke oplever unødige brud i indsatsen, når de går fra et tilbud til et andet.

Forslag om specialpædagogisk støtte skal stilles i god tid. I god tid, inden barnet begynder i børnehaveklasse, skal pædagogisk-psykologisk rådgivning (PPR) stille forslag om eventuel specialpædagogisk støtte til barnet i børnehaveklasse. Forslaget skal stilles i så god tid, at der kan træffes beslutning, inden barnet begynder i børnehaveklasse. Forslaget stilles på baggrund af en drøftelse med barnets forældre, de fagpersoner, som har forestået den specialpædagogiske støtte til barnet, barnets kommende klasseleder og eventuelt andre med kendskab til barnets behov. Det er skolelederen på den skole, barnet skal optages på, der træffer afgørelse om iværksættelse af specialpædagogisk støtte til barnet.

Den specialpædagogiske støtte tilrettelægges, så den har størst mulig sammenhæng med barnets daglige tilværelse.

3.8.3 Grundskole

Undervisning af elever med alvorlig synsnedsettelse kan som hovedregel planlægges og tilrettelægges således, at eleven deltager i alle aspekter og niveauer i den almene undervisning og opnår de faglige mål og god trivsel.⁵

Case

3-6 år:

Emil går nu i en lokal børnehave. Han bruger en specialbrille, der er udmålt og afprøvet hos en specialoptiker. Oftest udmåles en specialbrille på det lokale kommunikationscenter eller Kennedy Centret.

Inden Emil startede i børnehaven, havde børnehavelederen et møde med synskonsulenten, PPR og to pædagoger fra Emils kommende stue. Her fik børnehaven viden om, hvad det vil sige, at Emil har en synsnedsettelse, og de lærte om, hvad de skal være opmærksomme på, hvordan de kan støtte Emil, og om hvor de kan hente mere synsfaglig viden og støtte, når der er behov for det.

På et tidspunkt i Emils børnehavetid begynder Emil at isolere sig og lege alene – hvilket han ikke plejer at gøre. Børnehavelederen tager kontakt til familien og til Emils synskonsulent.

Synskonsulenten drøfter problemet med familien og pædagogerne fra Emils stue. Der aftales nogle særligt tilrettelagte aktiviteter, som kan med-

virke til at inkludere Emil i leg og samvær med de andre børn. Pædagogerne i børnehaven giver jævnligt Emil mulighed for selvstændigt at vælge mellem forskellige aktiviteter.

En synskontrol hos øjenlægen viser, at Emil skal have tilpasset en ny brille hos specialoptikeren. Synskonsulenten følger op i forhold til at rådgive forældre og pædagogisk personale om konsekvenserne af den ændrede synsfunktion.

Derudover råder synskonsulenten familien til at deltage i et kursus med andre familier med et barn med synsnedsettelse. Kurset udbydes af et landsdækkende tilbud under VISO. Her har Emils storesøster også mulighed for at møde andre søskende til børn med synsnedsettelse.

Før skolestart aftaler Emils forældre, PPR, synskonsulenten og skolelederen at holde et møde for at få afklaret, om der er behov for skolestartsvurdering via det landsdækkende tilbud under VISO. Derefter kan der blandt andet laves aftaler om, hvilke hjælpemidler der skal rekvireres, og hvordan Emils lærere skal opkvalificeres inden for synsfaglig viden.

5 Forløbsbeskrivelsen tager lovmæssigt udgangspunkt i folkeskoleloven. For elever på frie grundskoler gælder anden lovgivning og støtte tildeles efter SPS-ordning. Læs mere i afsnit 4.3.7 *KUI og SPS-ordning* og på Børne- og Undervisningsministeriets hjemmeside om frie grundskoler.

Specialrådgivning til skolen

For at støtte barnets trivsel, udvikling og læring i skoleforløbet er det nødvendigt, at der i skoleforløbet er tilknyttet en specialiseret synsfaglig specialrådgivning fra den kommunale eller regionale synskonsulent.

Specialrådgivningen til skolen indledes med en afdækning af barnets individuelle behov for støtte. Dette danner, sammen med en dialog med forældrene, grundlaget for det løbende arbejde med specialrådgivning og indsatser i forhold til barnets skoleforløb.

Specialrådgivningen yder blandt andet vejledning og rådgivning om:

- Undervisning i punktskrift
- Tilrettelæggelse af undervisningen i de forskellige fag
- Social og emotionel udvikling
- Tilgængelighed (eksempelvis afmærkninger)
- Orientering og mobility
- Hensigtsmæssig indretning af det fysiske miljø (valg af møbler, orden og regelmæssighed i lokalerne og belysningsforhold)
- Kommunikation og kommunikationsstrategier

Støttemuligheder

Når skolen modtager et barn med alvorlig synsnedsettelse, er der mulighed for at stille forskellige former for støtte til rådighed. For at understøtte elevens udvikling og læring i almenundervisningen kan der blandt andet anvendes tolærerordninger og undervisningsassistenter, som kan hjælpe den enkelte elev og klassen som helhed. Eleven skal dog overordnet støttes i selv at mestre færdigheder i og uden for skolen.

Elever, der har brug for støtte, og som ikke alene kan understøttes ved brug af undervisningsdifferentiering og holddannelse, skal tilbydes supplerende undervisning eller anden faglig støtte i henhold til folkeskoleloven.

Specialundervisning. Hvis eleven har behov for støtte i mindst ni timer om ugen for at kunne deltage i undervisningen, skal eleven tilbydes specialundervisning. Specialundervisning kan fx være nødvendig for elever, som har andre funktionsnedsettelse ud over synsnedsettelsen.

§ Støtte til skolebørn

Læs mere om personlig assistance til skolebørn i folkeskolelovens § 3a.

Læs om specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand m.m. i folkeskolelovens § 3, stk. 2 og § 20, stk. 2 og i bekendtgørelse om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand.

[Find folkeskoleloven på retsinformation.dk](http://retsinformation.dk)

[Find bekendtgørelse om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand på retsinformation.dk](http://retsinformation.dk)

Hjælpe midler til undervisning. Tekniske hjælpemidler og undervisningsmaterialer på særlige medier, der er nødvendige i forbindelse med undervisningen af eleven, skal stilles til rådighed for alle elever med alvorlig synsnedsettelse, der har behov for dette. Dette gælder også hjælpemidler, der er nødvendige for, at eleven kan forberede sin undervisning hjemme. Skolen skal i denne forbindelse sikre, at eleven får den nødvendige instruktion i brugen af hjælpemidlet, herunder installation af software til it-hjælpe midler. Læs mere i afsnit 3.7.3 *Hjælpe midler til undervisning*.

Særligt tilrettelagt materialeproduktion. Det er muligt at rekvirere særligt tilrettelagte materialer til brug i undervisningen. Læs mere om særligt tilrettelagt materialeproduktion under afsnit 3.7.3 *Hjælpe midler til undervisning*.

Prøvemateriale og alternative læsestrategier. Prøve- og testmateriale i læse- og skriveundervisning i skolen bør tilpasses eleven med synsnedsettelse, så eleven har lige adgang med andre elever til at indgå i prøver mv. Indsatsen kræver desuden, at læreren har kendskab til alternative læsestrategier. Læreren kan få vejledning fra en læsekonsulent gennem landsdækkende tilbud på synsområdet via VISO.

Tilrettelæggelse af inkluderende undervisning

Nogle fag kan være udfordrende at tilrettelægge, så de er tilgængelige og inkluderende for elever med alvorlig synsnedsettelse. Her kan der være behov for særlig opmærksomhed og planlægning, herunder behov for inddragelse af specialiseret synsfaglig rådgivning:

- **Idræt.** Deltagelse i idrætsundervisningen kan med den rigtige tilrettelæggelse styrke elevens motorik og kropsofattelse samt styrke den sociale inklusion. Det er muligt at hente en særlig ekstern rådgivning og viden om faget idræt og elever med synsnedsettelse.
- **Matematik og naturfag.** Til undervisningen i matematik og naturfag kan der være behov for anvendelse af taktile illustrationer og materialer, fx med 3D print i forbindelse med grafer og geometri. Dette kræver ofte, at undervisningen forberedes i god tid, og at der inddrages synsfaglig specialrådgivning.
- **Erhvervspraktik, introduktionskurser og brobygning.** I folkeskolens udskoling indgår der er række tilbud, der har til formål at give eleverne indtryk af, hvordan en arbejdsplads fungerer og giver eleverne kendskab til videre uddannelse efter folkeskolen. Dette må fremhæves som vigtige tilbud, der i høj grad kan styrke uddannelses- og erhvervsvalget hos elever med synsnedsettelser og bør derfor prioriteres med hensyn til tilrettelæggelse og gennemførelse.

> Inspirationsmaterialer til undervisning

Materialer med inspiration og redskaber til tilrettelæggelse af inkluderende idrætsundervisning

[Idræt i øjenhøjde \[69\]](#)

[Idræt for børn med særlige behov \[70\]](#)

[Alle til idræt \[68\]](#)

Materialer med inspiration og redskaber til tilrettelæggelse af inkluderende naturfagsundervisning

[Tilpasning af naturfagseksperimenter for blinde og svagsynede elever \[71\]](#)

Overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse

Den koordinerende sagsbehandler eller funktion (læs mere i afsnit 4.2 *Koordinering af indsætserne*) har den koordinerende rolle i forhold til at videregive informationer om den unge i overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse.

Vejledning om uddannelse og job. Den unge kan få vejledning om valg af uddannelse, job og uddannelsesparathedsvurdering hos den kommunale ungeindsats (KUI). Læs mere om KUI i afsnit 3.8.4 *Ungdomsuddannelse*.

Tilvejebringelse af støtten. Ungdomsuddannelsesinstitutionerne og et landsdækkende synsfagligt tilbud (der foretager afdækning af støttebehov, udleverer it-startpakker og har en ungdomsvejlederfunktion) har dog en særlig defineret opgave i forhold til tilvejebringelsen af støtten. Særligt i forbindelse med overgangen til ungdomsuddannelse er det vigtigt at igangsætte en proces omkring afklaring og planlægning heraf i god tid før afslutning af grundskolen.

Overgangsordning vedrørende it-hjælpe midler.

Hvis eleven har fået stillet it-hjælpe midler til rådighed i skolen, kan eleven i forbindelse med påbegyndelse af en ungdomsuddannelse beholde it-hjælpe midlet i tre måneder, eller indtil der bevilges et nyt it-hjælpe midlet efter gældende ordning fra ungdomsuddannelsen.

3.8.4 Ungdomsuddannelse

For elever med en alvorlig synsnedsettelse er udgangspunktet for det videre forløb, at den unge kan deltage på de ordinære ungdomsuddannelser. Hvis den unge ikke har mulighed for at gennemføre en ordinær ungdomsuddannelse, findes der andre muligheder, fx FGU og STU. Læs mere om disse i afsnittene om Særligt tilrettelagt ungdomsuddannelse (STU) og Kommunal ungeindsats (KUI) på side 33-34.

Specialrådgivning til ungdomsuddannelserne

Den synsfaglige specialrådgivning fortsætter på ungdomsuddannelserne med blandt andet rådgivning og vejledning om:

Case**6-15 år:**

Emil går i den lokale folkeskole og følger alle fag i skolen. Emil oplever ind imellem udfordringer ved at deltage i idræt og andre fag, hvor man skal bruge redskaber og det fysiske rum. Det er også vanskeligt for Emil at blive en del af de andre elevers aktiviteter i pauserne. Skolelederen beder om synskonsulentens hjælp til at undersøge, hvilke muligheder der er for at rekvirere flere læremidler, der kan understøtte Emils deltagelse i fagene. Synskonsulenten kommer med forslag til, hvilke materialer der kan være relevante i Emils undervisning og formidler kontakt til specialister på et landsdækkende tilbud under VISO. Det landsdækkende tilbud rådgiver skolelederen ift., hvilke materialer der kan være relevante i Emils undervisning.

Emil går til goalball i sin fritid, hvor han møder andre børn, der er svagsynede eller blinde. Omkring 13-års alderen oplever Emil imidlertid, at han socialt ikke er så meget med i fællesskabet,

som han plejer at være. Kommunikationen går hurtigt – både i skolen og på sociale medier – og der foregår i det hele taget mange ting, som kan være svære at følge med i. Efter en drøftelse om dette med synskonsulenten aftales det, at Emil dels får mere rådgivning fra kommunikationscentrets unge-synskonsulent, der har højt specialiseret viden om unge med synsnedsettelse, og dels at der allerede nu ses på planen for Emils fremtidige skolegang og ungdomsuddannelse i tæt samarbejde med den kommunale ungeindsats (KUI). Familien og Emil vælger i den forbindelse, at Emil tager et år på efterskole, hvor han blandt andet vil få mulighed for at styrke de sociale kompetencer, der er vigtige for Emils trivsel.

Emil er interesseret i at komme på efterskole, da han hører fra venner, at det er en god idé. Emils forældre støtter Emil i selv at vælge efterskoleopholdet samt selv at vælge, hvilken skole han helst vil gå på.

- Tilrettelæggelse af undervisningen i de forskellige fag
- Anvendelse af hjælpemidler, herunder IKT-hjælpemidler
- Hensigtsmæssig indretning af det fysiske miljø (valg af møbler, orden og regelmæssighed i lokalerne og belysningsforhold)
- Orientering og mobility
- Social og emotionel udvikling
- Tilgængelighed (eksempelvis afmærkninger)
- Kommunikation og kommunikationsstrategier

Specialpædagogisk støtte (SPS) – tilgængeligt på almene ungdomsuddannelser

Ved optagelse af en elev med en alvorlig synsnedsettelse tager den SPS-ansvarlige studieleder på uddannelsesinstitutionen – efter dialog med eleven – initiativ til, at der ansøges om specialpædagogisk støtte (SPS). SPS er en statslig støtteordning for unge med funktionsnedsettelse, der har behov en kompenserende støtte, så de

kan tage en ungdomsuddannelse på lige fod med andre unge [47].

Der foregår indledningsvis en bevilget udredning af støttebehovet på et landsdækkende synsfagligt tilbud. På baggrund af udredningen kan der bevilges SPS i form af:

- It-hjælpemidler i form af en it-startpakke med basale kompenserende it-hjælpemidler til blinde eller svagsynede
- It-hjælpemidler som fx CCTV-løsninger, tavlekamera, punktapparater m.v.
- Rammebevilling til studiematerialer på særlige medier, herunder prøve-materialer
- Synskonsulenttimer (mobility, brug af studiematerialer på særlige medier)
- Studiestøttetimer
- Sekretærhjælp.

§ Specialpædagogisk støtte

Læs mere om specialpædagogisk støtte (SPS) i bekendtgørelse om særlige tilskud til specialpædagogisk bistand til ungdomsuddannelser, almene voksenuddannelser og forberedende grunduddannelse mv.

[Find bekendtgørelsen på retsinformation.dk](#)

Tilrettelæggelse af inkluderende undervisning på almen ungdomsuddannelse

Nogle fag kan være udfordrende at tilrettelægge, så de er tilgængelige og inkluderende for elever med alvorlig synsnedsettelse. Eleven og synskonsulenten kan inddrages i planlægningen og bidrage med idéer til aktiviteter samt alternativer til udførelse. Læs mere i afsnittet om tilrettelæggelse af inkluderende undervisning på side 39.

Særligt tilrettelagt ungdomsuddannelse (STU)

Unge under 25 år, der ikke har mulighed for at gennemføre ordinær ungdomsuddannelse, skal tilbydes en særligt tilrettelagt ungdomsuddannelse for unge med særlige behov (STU). Uddannelsen er ikke kompetencegivende til videre uddannelse eller erhverv. Den har til formål, at unge med særlige behov opnår personlige, sociale og faglige kompetencer til en så selvstændig og aktiv deltagelse i voksenlivet som muligt og eventuelt til videre uddannelse og beskæftigelse.

Hvis der indgår elementer af ordinære ungdomsuddannelser i en STU, er det muligt at modtage SPS under deltagelsen i disse elementer efter de regler, der gælder for modtagelse af SPS. Er der i øvrigt brug for hjælpemidler og støtte under den unges STU-forløb, er det kommunens ansvar at sørge for dette.

§ Særlig tilrettelagt ungdomsuddannelse (STU)

Læs mere om STU i bekendtgørelsen af lov om ungdomsuddannelse for unge med særlige behov og bekendtgørelsen om ungdomsuddannelse for unge med særlige behov.

[Find bekendtgørelse af lov om ungdomsuddannelse for unge med særlige behov på retsinformation.dk](#)

[Find bekendtgørelse om ungdomsuddannelse for unge med særlige behov på retsinformation.dk](#)

Kommunal ungeindsats (KUI)

Alle unge er tilknyttet den kommunale ungeindsats (KUI), indtil den unge er fyldt 25 år og har afsluttet en erhvervskompetencegivende uddannelse eller har fået fast tilknytning til arbejdsmarkedet. KUI arbejder på tværs af uddannelses-, beskæftigelses- og socialområdet, og kan vejlede den unge om uddannelse, job og uddannelsesparathedsvurdering. KUI har bl.a. ansvaret for, at 15-17-årige, som ikke er i uddannelse, beskæftigelse eller anden aktivitet (altså de unge, der ikke følger deres uddannelsesplan), får tilbudt en ny aktivitet [48]. De unge, som har behov for en særlig forberedende ungeindsats for at gennemføre en ungdomsuddannelse eller komme i beskæftigelse, kan anmode om at blive målgruppevurderet for at kunne starte på Forberedende Grunduddannelse (FGU).

§ Kommunal ungeindsats (KUI)

Læs mere om den kommunale ungeindsats i [bekendtgørelse af lov om kommunal indsats for unge under 25 år på retsinformation.dk](#)

Læs mere om vejledningsbekendtgørelsen i [bekendtgørelse om vejledning om valg af ungdomsuddannelse og erhverv på retsinformation.dk](#)

Forberedende Grunduddannelse (FGU)

Efter grundskolen er det ikke alle, der føler sig parate til at starte på en ungdomsuddannelse eller til at komme ud på arbejdsmarkedet. Der er i disse situationer mulighed for, at den unge kan blive tilknyttet den Forberedende Grunduddannelse (FGU) [49]. FGU skal give den unge viden, kundskaber, færdigheder, afklaring og motivation til primært at gennemføre en ungdomsuddannelse eller alternativt opnå ufraglært beskæftigelse. FGU har en samlet varighed på to år, men med kommunens godkendelse kan elever, som på grund af deres funktionsnedsettelse ikke har mulighed for at gennemføre undervisningen på de to år, deltage i FGU på nedsat tid, herunder med eventuel forlængelse af uddannelses-tiden.

§ Forberedende grunduddannelse (FGU)

Læs mere om FGU i bekendtgørelse af lov om forberedende grunduddannelse

[Find bekendtgørelse af lov om forberedende grunduddannelse på retsinformation.dk](https://www.retsinformation.dk)

Case

15-16 år:

Allerede før efterskolen talte Emil om, at han gerne ville på gymnasiet. Emil og familien fastholder planen, og Emil starter på gymnasiet. Emil og familien oplever, at det er sværere at finde sig tilrette i gymnasiet end i folkeskolen, da den pædagogiske indsats ikke er ligeså meget i fokus, og de faglige krav er store.

Inden Emil startede på gymnasiet, var han til udredning på et landsdækkende tilbud under VISO, hvor hans behov for kompenserende hjælpemidler og anden støtte blev udredt. Her blev han vejledt af studievejledere med specifik erfaring og viden om elever med synsnedsettelse. Sammen med sin synskonsulent mødtes Emil med gymnasiets studievejleder og Emils kommende teamlærer for at orientere om synsnedsettelsen, og hvilke behov der er, for at undervisningen og undervisningsmaterialerne bliver tilgængelige for Emil.

Emil har fået en SPS-ordning, som indebærer it-løsninger og sekretærhjælp til undervisning og lektier. De nye støttetiltag giver Emil endnu mere ny viden at forholde sig til ud over at starte i gymnasiet, få nye venner og følge med fagligt.

På et tidspunkt i gymnasiet bliver dette pres for stort, og Emil har en del sygedage. Forældrene tager kontakt til en psykolog med højt specialiseret synsfaglig viden på et landsdækkende tilbud under VISO, og Emil starter et samtaleforløb med psykologen.

Emil beslutter at fortsætte på gymnasiet, nu med nye redskaber fra psykologen.

Mens Emil går i gymnasiet, tager synskonsulentten initiativ til et møde mellem synskonsulenten, gymnasiets studievejleder og Emil. Her taler de om Emils muligheder for videreuddannelse.

I begyndelsen af 3.g deltager Emil på et inspirationskursus på et landsdækkende tilbud under VISO, hvor han møder andre unge med synsnedsettelse og undervises af tilbuddets medarbejdere og mentorer. Det inspirerer Emil til valg af videregående uddannelse.

Ydermere får Emil kontakt til et netværk af andre unge, som det landsdækkende tilbud faciliterer. Her har han mulighed for at drøfte både faglige og sociale udfordringer med ligestillede. Det giver Emil god inspiration til studieteknikker og fremtidsplaner efter gymnasiet.

3.9 Unge med alvorlig synsnedsettelse

Uanset om man er barn, ung eller voksen, kræver en alvorlig synsnedsettelse læring om sociale koder og inklusion i miljøer, der er visuelt dominerede. I ungdomsårene kan der dog særligt opstå vanskeligheder for den enkelte unge i forhold til social interaktion med den seende omverden. Derfor er det vigtigt at sætte ind med tidlige indsatser i forhold til sociale færdigheder, emotionel kompetence, selvforståelse og erkendelse af funktionsevnenedsættelsen [50].

3.9.1 Psykosocial udvikling

Udviklingen fra barn til ung. I børne- og ungdomsårene er det særligt vigtigt at være en del af et jævnaldrende fællesskab, fordi det gør det muligt at rykke sig fra rollen som barn og udvikle tilhørsforhold og selvstændighed i en anden social kontekst end hjemmet, fx biografer, cafeer, til koncerter osv. Ungdomsårene er udfordrende, fordi kommunikation og sociale interaktioner bliver mere komplekse, og den nonverbale kommunikation spiller en større rolle. Det er afgørende for trivsel i ungdomslivet samt på uddannelse og arbejdsmarked, at unge med synsnedsettelse støttes i at lære at afkode og udøve sociale færdigheder for at være en ligeværdig del af fællesskabet. Isolation og mistrivsel kan medføre lavt selvværd samt angst- og depressionssymptomer [51].

Udfordringer blandt unge med synsnedsettelse.

Unge med synsnedsettelse kan opleve en udfordrende balancegang i familien, i skolen og i kontakten med jævnaldrende [52]. Det kommer til udtryk i deres opfattelse af egen identitet, selvforståelse og livskvalitet. Der kan for unge med alvorlig synsnedsettelse opstå en følelse af usikkerhed omkring, hvordan de etablerer relationer til seende kammerater [52].

De centrale risikofaktorer i inklusionsprocessen, som kan føre til mistrivsel, er, at den unge [53]:

- oplever mere ensomhed/isolation
- har færre venner
- har færre muligheder for socialt samvær

- har færre muligheder for at udvikle interpersonelle evner i relation til andre
- oplever eksklusion fra jævnaldrendes aktiviteter og miljøer.

Tidlig indsats for at forebygge risikofaktorer. Risikofaktorerne beskrevet ovenover viser sig hyppigst i teenagealderen, men kan forebygges ved hjælp af tidlige indsatser, som indeholder læring om: personlig udvikling, selvforståelse og erkendelse af funktionsevne, interpersonel relationsdannelse, herunder at lære at afkode og udøve sociale færdigheder, samt brugbare strategier til aktivitet og deltagelse [54, 55, 51]. Understøttelsen af dette går på tværs af alder, sektorer, indsatser og aktører involverede i den unges samlede forløb.

Arbejdet med unge med alvorlig synsnedsettelse forudsætter:

- **Psykologisk viden.** Psykologisk viden i forhold til synsrehabilitering, herunder arbejdet med erkendelse af synsnedsettelsen, identitetsdannelse, sociale fællesskaber med jævnaldrende og fokus på fremtidens muligheder for den unge.
- **Viden om uddannelse og beskæftigelse.** Viden om arbejdsmarked og muligheder for uddannelse og beskæftigelse.
- **God overgang til voksenlivet.** Koordinerende møder og tværfagligt samarbejde på tværs af forvaltninger i kommunen for at sikre en god overgang til dels ungdomsuddannelse og dels til voksenbestemmelserne på socialområdet samt beskæftigelsesområdet.

3.9.2 Fra barn til voksen i lovgivningen

Nye roller. Overgangen til voksenlivet ved det 18. år indebærer også en overgang fra børnebestemmelserne i serviceloven til reglerne for voksne. Det er en overgang, der ofte vil være præget af forandring. Det kan være svært for den unge at overtage styringen i eget liv, hvis det har været forældrene, der har sat sig ind i love, paragraffer og koordinering af forskellige indsatser. Både den unge og forældrene skal derfor vænne sig til nye roller [28].

Smidige overgange starter i god tid. Det er vigtigt, at overgangen fra børnebestemmelserne til voksenbestemmelserne gøres så smidig som muligt for den unge, da behovet for indsatser og støtte for manges vedkommende fortsætter ind i voksenlivet. Det kan også her være hensigtsmæssigt med en koordinerende funktion, som tager initiativ til og sikrer, at forberedelserne sammen med den unge, forældrene og de relevante fagpersoner starter i god tid, gerne senest når barnet fylder 16 år, så den unge i perioder ikke står uden hjælp, støtte og hjælpemidler [28]. Hvis den unge står uden for det ordinære uddannelsessystem og dermed er tilknyttet KUI (læs mere i afsnit 3.8.4 *Ungdomsuddannelse*), er det KUI, der har ansvaret for at koordinere indsatserne og støtte den unge i overgangen til både voksenbestemmelserne i serviceloven, men også til kontakt med skole og uddannelsesinstitution samt kommende overgang til jobcenter m.m.

Overdragelse af oplysninger. Voksensagsbehandler og jobcenter har behov for konkrete oplysninger, så de kan vurdere den unges støttebehov efter det fyldte 18. år. Hvis der er brug for lægelige oplysninger, er det vigtigt at være opmærksom på, at den unge også kan skifte læge i forbindelse med det 18. år.

Handleplan. Det kan for den enkelte unge overvejes, om det vil være hensigtsmæssigt at udarbejde en handleplan for at understøtte en smidig, koordineret overgang fra barn til voksen i lovgivningen.

§ Handleplan

Læs om udarbejdelse af handleplan i servicelovens § 140 (for børn og unge under 18 år).

[Find serviceloven på retsinformation.dk](http://retsinformation.dk)

Case

16-18 år

Emil og hans forældre har haft en god dialog med synskonsulenten, allerede da Emil var omkring 16 år, om hvad det vil betyde for ham, når han fyldte 18 år.

Da Emil nærmer sig de 18 år, har synskonsulenten efter aftale med Emil og hans forældre henvist Emil til undersøgelse på øjenklinikken på Kennedy Centret. Emil udmeldes af Synsregisteret, når han fylder 18 år, og på øjenklinikken vil man gerne have en status på Emils synsfunktion og synsdiagnose og sikre sig, at Emil er optimalt korrigeret/afhjulpet på optikken/synshjælpemidlerne.

Emils synskonsulent følger Emil tæt i overgangen fra dels gymnasium til videregående uddannelse og dels i overgangen til voksenbestemmelserne og en ny livssituation, hvor Emil er myndig og i højere grad selv skal være proaktiv i samarbejdet med sagsbehandler, uddannelsesinstitutioner og rekvirering af støtte. I Emils kommune har de valgt at give mulighed for, at synskonsulenten følger Emil til det 21. år, hvilket gør denne overgang mere overskuelig for Emil.

4. ORGANISERING OG SAMARBEJDE

Langt størstedelen af kommunerne har kun få børn og unge med alvorlig synsnedsettelse ad gangen og typisk med meget forskellige problemstillinger, som synskon-sulenten ikke nødvendigvis er specialiseret i [1]. Derud-over ligger indsatserne i barnets forløb typisk på både sundheds-, social- og undervisningsområdet. Derfor er organisering og samarbejde med andre fagprofessionelle afgørende for at sikre kvalitet, sammenhæng og højt specialiseret viden i de sociale og undervisningsmæssige indsatser for barnet. Dette kapitel beskriver forudsæt-ningerne for en god organisering og godt samarbejde mellem de forskellige aktører i forløbet for barnet og familien.

4.1 Det gode forløb for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse

Børn med alvorlig synsnedsettelse har brug for indsatser, som er forankret i sundhedsloven, serviceloven og folkeskoleloven. Det betyder, at der indgår en række forskellige fagpersoner i det forløb, som børnene kan blive tilbudt. Fagpersonerne kan desuden levere indsatser på tværs af sektorer og forvaltningsområder i kommunen, fx kan en autoriseret sundhedsperson levere sundhedsfaglige indsatser i et socialfagligt tilbud eller som en del af et specialundervisningstilbud.

4.1.1 Organisering af tidlig indsats

Langt de fleste børn og unge med synsnedsettelse modtager de første indsatser i sundhedssektoren i regionen med udredning af synsfunktionen, diagnosticering samt eventuelle behandlingsmuligheder og specialoptiske hjælpemidler. Barnet kan løbende modtage indsatser på sundhedsområdet forankret både kommunalt og regionalt.

Den kommunale sundhedsplejerske kan have en central rolle i forhold til den indledende identifikation af en synsnedsettelse og vejledning om kommunens tilbud.

Kommunens ansvar og opgaver begynder fra det øjeblik, et barn har fået konstateret en alvorlig synsnedsettelse. Hvis barnet er blevet tilmeldt Synsregisteret, sendes

informationen om barnets synsnedsettelse direkte fra Synsregisteret til barnets bopælskommune og til kommunens leverandør(er) og familien.

Det er derfor hensigtsmæssigt, at Synsregisteret har opdateret information om, hvor og til hvem i kommunen informationen overgives. Dette gælder for kommunernes leverandør(er) på specialrådgivningsområdet. Både kommune og leverandører kan på denne måde reagere proaktivt i forhold til barnet og familien, som kan være i krise efter udredningen af synsnedsettelsen. Den tidlige udredning af barnets behov for støtte kan eksempelvis effektueres hurtigt gennem visitationsaftaler mellem kommuner og leverandører, så indsatsforløbet kan igangsættes tidligt.

4.1.2 Udredning og visitation

Den enkelte kommune kan indgå samarbejdsaftaler med én eller flere højt specialiserede leverandører på syns-området. Klare samarbejdsaftaler omkring udredning kan medvirke til, at barnet udredes tidligt i et fagligt miljø, som kender til målgruppens problemstillinger og behov. Den fremskudte udredning til en højt specialiseret syns-rådgivning sikrer en hurtig og kompetent udredning.

Når sagen er fuldt belyst i udredningen, træffer kommunen afgørelse i sagen og iværksætter et forløb med relevante indsatser.

Børnehandicapudredningsværktøjet (BHUV). Kommunen kan anvende børnehandicapudredningsværktøjet (BHUV). Udredningsværktøjet bygger på den socialfaglige metode ICS (Integrated Children's System). BHUV er med til at sikre, at der bliver lavet en systematisk og helhedsorienteret afdækning og analyse af alle de elementer, der er relevante for at kunne vurdere barnets og familiens behov for handicapkompenserende ydelser og indsatser [56, 57]. BHUV bruges bl.a. til at vurdere, om der er brug for at udarbejde en børnefaglig undersøgelse og handleplan, eller om støtten kan gives på en mindre indgribende måde.

> **Børnehandicapudredningsværktøjet BHUV**

Læs om børnehandicapudredningsværktøjet (BHUV) på Socialstyrelsens hjemmeside

[Værktøjer til udredning og handleplan på børnehandicapområdet på socialstyrelsen.dk](#)

§ **Børnefaglig undersøgelse og handleplan**

Læs om børnefaglig undersøgelse i servicelovens § 50 og om udarbejdelse af handleplan for børn og unge under 18 år i servicelovens § 140.

[Find serviceloven på retsinformation.dk](#)

4.1.3 Figur over det gode forløb

Figur 3 (se side 40) giver et visuelt overblik over forløbet, og hvilke områder indsatsene oftest er forankret i. Forløbet præsenteret her, er et eksempel på, hvordan det kan se ud, og kan derfor se anderledes ud fra forløb til forløb. Forløbet i figuren afspejler de indsatsområder, der er beskrevet gennem Kapitel 3 *Faglig indsats*, hvor indsatsene er uddybet. Indsatsene skal ikke ses som kontinuerlige, men som en iterativ proces, hvor barnet og familien kan modtage indsats fra flere aktører samtidig.

Gennemgående indsatsområder. Nogle indsats modtager barnet løbende gennem hele forløbet fra 0-18 år. Det gælder fx hjælpemidler og specialoptik, som tilpasses i takt med, at barnet udvikler sig, funktionsevnenedsættelsen ændrer sig, eller ved ændrede omstændigheder i øvrigt (fx når barnet starter i skole). Barnet kan også løbende modtage indsats fra sundhedsområdet, fx øjenundersøgelser, kontrol eller behandling.

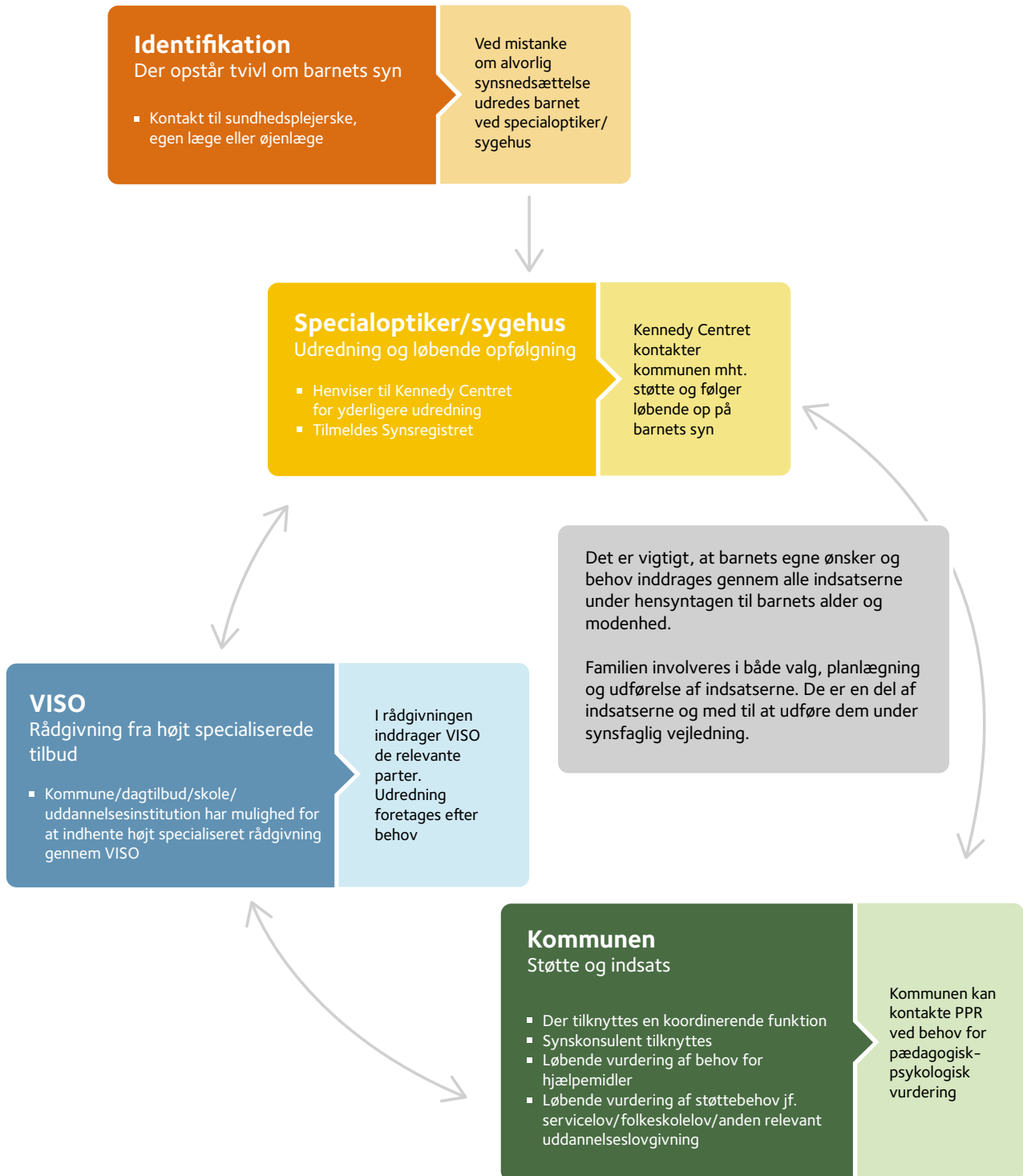
Indsats, som ikke er med i figuren. I figuren er der ikke medtaget de almene indsats, alle danske børn bliver tilbudt gennem deres opvækst. De almene indsats er fx tandplejen, sundhedsplejen og børneundersøgelser i almen praksis. Indsats, som relaterer sig til eventuelle andre funktionsnedsettelse ud over synsnedsettelsen, er ikke med i figuren, men skal tænkes ind i forløbet, hvor det er relevant.

4.2 Koordinering af indsatsene

Når kommunen tilrettelægger indsatsen og støtten til børn med alvorlig synsnedsettelse og deres forældre, skal kommunen sikre, at det sker i overensstemmelse med de eksisterende regler på alle relevante lovgivningsområder. I de tilfælde, hvor reglerne for tilrettelæggelsen af hjælpen er fastlagt i forskellige lovbestemmelser, har kommunen et ansvar for at sikre, at tildeling af hjælp og støtte er baseret på en helhedsvurdering af barnets og forældrenes ressourcer, og at hjælpen er sammenhængende og koordineret.

4.2.1 Den koordinerende funktion

Socialstyrelsen har udviklet en handlevejledning for koordinatorfunktionen på børneområdet [7]. Formålet er at sikre, at barnet og familien får tildelt en koordinerende sagsbehandler/funktion tidligt i forløbet. Den koordinerende sagsbehandler/funktion skal have et indgående kendskab til kommunen på tværs af forvaltningerne, eksterne aktører og de indsats, der kan tilbydes barnet og familien. Det er desuden afgørende for tilrettelæggelsen af det samlede forløb, at der sker en løbende opfølgning og koordinering af indsatsene. Koordinationsfunktionen skal sikre en bedre koordinering i forbindelse med den indledende kontakt samt koordineringen internt i den kommunale forvaltning og med eksterne parter.

Figur 3: Det gode forløb for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse

4.2.2 Koordinering ved overgange bør starte i god tid

Ved koordinering i forbindelse med overgange undervejs i barnets forløb er det vigtigt, at forberedelse af overgangen starter i god tid. Rettidig forberedelse af overgangen kan bidrage til, at barnet og forældrene ikke oplever unødige brud i indsatsen, når de i forløbet passerer en overgang fra et tilbud til et andet. I forbindelse med forberedelse af overgangen kan det være relevant at indhente specialrådgivning igennem den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation (VISO). Se også afsnit 3.9.2 *Fra barn til voksen i lovgivningen*.

4.2.3 Videregivelse af personoplysninger

I overgange, fx fra dagtilbud til skole, er det hensigtsmæssigt, at relevante oplysninger om barnet videregives mellem institutionerne for at sikre en sammenhængende og gnidningsfri overgang. Som udgangspunkt sker der kun udveksling af barnets personoplysninger efter samtykke. Databeskyttelseslovgivningen giver en række rettigheder, når der behandles personoplysninger bl.a. ret til indsigt, berigtigelse og indsigelse. Det er op til de enkelte institutioner, at fortælle familien om den konkrete behandling af personoplysninger, der bliver foretaget. Den nye lov om databeskyttelse betyder desuden, at der ved tilmelding til Synsregisteret skal gives tilladelse til, at informationerne må bruges til at kontakte familien [1].

Databeskyttelsesforordningen

Læs om persondatabeskyttelse i Databeskyttelsesforordningens artikel 20

[Find EUROPA-PARLAMENTETS OG RÅDETS FORORDNING \(EU\) 2016/679 af 27. april 2016 om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger og om ophævelse af direktiv 95/46/EF på eur-lex.europa.eu](#)

4.3 Centrale aktører

I det følgende beskrives de forskellige centrale aktører, som indgår i forløbet for barnet med en alvorlig synsnedsettelse. Figur 4 på side 46 giver et illustrativt overblik over organiseringen af de forskellige aktører, og hvilke sektorer de hører under.

4.3.1 Synskonsulenten

Synskonsulenten indgår i hele barnets forløb og yder vejledning og undervisning til barnet og familien samt til andre ressourcepersoner i barnets nærmiljø – herunder til personale i dagtilbud, på skole og uddannelsesinstitutioner. Synskonsulenten indgår desuden i det tværfaglige samarbejde med andre specialiserede fagpersoner i eksempelvis O&M, hjælpemidler, IKT, særlige tilpasninger i det fysiske miljø osv. Synskonsulenten har ofte overblik over timingen af synsfaglige indsatser og kan rådgive kommunen herom.

Synskonsulentens kompetencer funderes på følgende elementer:

- En professionsuddannelse inden for pædagogik, sundhed eller socialt arbejde
- Synsfaglig efteruddannelse på diplomniveau [58] eller universitetsniveau
- Efteruddannelse som ADL- og mobility-instruktør [58]
- Efteruddannelse i forhold til konsulentfunktionen
- Supervision i praksis fra erfarne kolleger

Synskonsulenter kan være specialiserede i førskolebørn, skolebørn, unge, hjælpemidler eller børn/unge med sammensatte vanskeligheder.

Andre efteruddannelsesmuligheder:

- Nordisk masteruddannelse i synspædagogik og synsrehabilitering [59]
- Efteruddannelse i inklusion på PD-niveau
- Internationale masteruddannelser med lignende indhold og niveau.

Synskonsulenten er typisk ansat ved et kommunalt, regionalt eller landsdækkende tilbud. Inddragelse af synskonsulenten sker automatisk i det tilfælde, at kommunen har en aftale med en højt specialiseret synsrådgivning om udredning. Er dette ikke tilfældet, er det vigtigt, at kommunen på anden vis sikrer en højt specialiseret synsfaglig og specialpædagogisk inddragelse i udredningen og rådgivning til den kommunale sagsbehandler.

Synskonsulenten kan have den koordinerende funktion ift. de samlede indsatser for barnet/familien. Det er vigtigt for koordinering og sammenhæng i indsatserne, at synskonsulenten har overblik og et fagligt netværk, der involverer aktørerne omkring barnet og familien. Læs mere i afsnittet 4.2 *Koordinering af indsatserne*.

4.3.2 Kommunal sagsbehandler

Afhængigt af den enkelte kommunes organisering på børnehandicapområdet kan den kommunale sagsbehandler have den koordinerende funktion i forhold til det enkelte barn med alvorlig synsnedsettelse.

Hvis den kommunale sagsbehandler koordinerer barnets forløb og behov for indsatser, er det sagsbehandlerens ansvar at inddrage højt specialiseret synsfaglig viden for at sikre kvaliteten af den synsfaglige indsats. Denne koordinerende funktion kan også varetages af synskonsulenten, som ofte vil være bindeled mellem barnets dag- og skoletilbud, familien, PPR, optikere samt andre relevante aktører.

Det er vigtigt, at sagsbehandleren har en løbende tæt dialog med familien og er i stand til at vejlede og guide familien om, hvilke tilbud og muligheder der findes. Læs mere i afsnittet 4.2 *Koordinering af indsatserne*.

4.3.3 Synsregisteret

Synsområdet er et af de områder, hvor der bliver lavet registerbaseret data over målgruppen, og dette sker til Synsregisteret. Hovedparten af tilmeldingerne til Synsregisteret kommer fra hospitalsafdelinger med øjenlæger. Andre tilmeldinger kommer fra afdelinger uden øjenlæger, fra privatpraktiserende øjenlæger og fra synskonsulenter. De fleste børn og unge, som tilmeldes,

er blevet vurderet af læger med specialviden om øjensygdomme hos børn. Hvis en synskonsulent tilmelder et barn, bliver barnet sendt videre til en øjenlæge for at få verificeret mistanken, få stillet en diagnose og få vurderet behandlingsmuligheder. Alternativt indhentes journaloplysninger, hvis barnet tidligere har været hos øjenlæge [1].

Synsregisteret sender brev til familien, barnets bopælskommune, landsdækkende tilbud og den lokale synskonsulent, når barnet registreres, og når barnet meldes ud. Det er Synsregisteret, som meddeler kommunen, at barnet har behov for støtte [1].

Før barnet fylder 18 år, skriver Synsregisteret til forældrene med en opfordring til at kontakte synskonsulenten med henblik på de ændringer, der kan ske i mulighederne for hjælp og støtte efter det 18. år.

Herudover tilbyder Synsregisteret en række formidlingsaktiviteter:

- Viden om sjældne øjensygdomme og diagnoser, som har betydning for de rehabiliterende indsatser
- Viden om specialoptiske løsninger for stærkt svagsynede
- Konsulent-, undervisnings- og kursusvirksomhed som formidler ny viden til fagprofessionelle på synsområdet

4.3.4 Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR)

Alt efter den enkelte kommunens organisering kan Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR) have en central rolle i forhold til støtte og rådgivning til forvaltning, forældre og barnets dag- og skoletilbud. PPR kan sikre, at der løbende indhentes og inddrages den fornødne højt specialiserede synsfaglige og psykologiske rådgivning til støtte for barn og familie, til fagpersoner i barnets dag- og skoletilbud og i forbindelse med (gen)udredning og visitation til de rette tilbud.

PPR kan være proaktivt støttende i forhold til de overgange og miljøskift, som barnet skal igennem. PPR kan støtte op om arbejdet med barnets rehabiliteringsplan, pædagogiske læreplan og elevplan. PPR har i udgangs-

punktet ikke højt specialiseret synsfaglig viden, men samarbejder tæt med synskonsulenten om barnets behov og forløb.

4.3.5 Dagtilbud

Dagtilbudslederen er ansvarlig for at udarbejde en pædagogisk læreplan for børn i dagtilbuddet. Læreplanen skal tage hensyn til børnegruppens sammensætning og understøtte leg, læring og udvikling blandt børnene.

Dagtilbudslederen skal sørge for, at der arbejdes med barnets trivsel, kommunikative udvikling og inklusion, mens barnet er indskrevet i dagtilbuddet. Dette skal ske med støtte fra PPR og synskonsulent med kompetence vedrørende førskolebørn med synsnedsettelse. Daginstitutionslederen har ydermere ansvar for at indstille barnet til pædagogisk psykologisk vurdering, hvis leder eller forældre finder behov herfor.

Dagtilbudslederen har ansvar for, at eventuelle hjælpemidler anvendes i det pædagogiske arbejde, og at særligt tilrettelagte materialer fremskaffes til brug i det pædagogiske arbejde.

En eller flere af barnets pædagoger kan erhverve sig synsfaglig viden og kompetencer ved at deltage på kurser udbudt af højt specialiserede tilbud.

4.3.6 Folkeskole og skoleledelse

I folkeskolen er skolelederen ansvarlig for elevens trivsel, kommunikative udvikling, læring og inklusion samt rekvirering af hjælpemidler. Dette skal ske med støtte fra PPR og synskonsulent med kompetence vedrørende elever med synsnedsettelse.

På baggrund af en pædagogisk psykologisk vurdering (PPV) kan skolelederen træffe beslutning om at rekvirere støtte til eleven. Skolelederen skal følge op på, at de nødvendige hjælpemidler og særlige undervisningsmidler anvendes i undervisning, og at særligt tilrettelagte materialer fremskaffes til brug i undervisningen. Skolelederen sikrer, at undervisningen er baseret på tværfagligt samarbejde mellem lærere, synskonsulenter og specialister i særlige undervisningsmidler i samarbejde med den enkelte elev og dennes forældre. Elevens særlige behov

skal imødekommes for at sikre læring, deltagelse og inklusion.

Skolelederen bør i visse perioder af skoleforløbet afsætte ekstra ressourcer til skole/hjem-samarbejdet.

Relevante kompetencer til at arbejde med børn i målgruppen kan opnås ved, at læreren/lærerne og en eventuel støtteperson deltager på kursus udbudt af højt specialiserede tilbud. Denne viden bidrager med specialpædagogiske metoder til særlig tilrettelæggelse af undervisningen og inklusion og inddragelse af barnet i alle skolens aktiviteter.

4.3.7 KUI og SPS-ordning

I overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse understøttes den unge ift. valg af uddannelsesinstitution af Den Kommunale Ungeindsats (KUI). KUI kan gennem konsulentbistand fra synskonsulenter sammensætte en vejledningsindsats, der tager hensyn til de særlige vilkår forbundet med at have en synsnedsettelse.

For den unge, der er optaget på en fri grundskole [60], efterskole eller ungdomsuddannelse, kan der søges støtte via Børne- og Undervisningsministeriets specialpædagogiske støtte (SPS-ordning). Støtten kan eksempelvis bestå i hjælpemidler, særligt tilrettelagte studiematerialer, sekretærtimer m.v., samt instruktion i brugen af dem.

Endelig kan der via landsdækkende tilbud rekvireres højt specialiserede indsatser i form af studievejledning særligt målrettet unge med alvorlig synsnedsettelse.

4.3.8 Ungdomsuddannelserne

Lederen af en ungdomsuddannelse er ansvarlig for at sikre elevens trivsel, læring og relevant støtte, som understøtter elevens gennemførelse af uddannelsen. Støttebehovet vurderes løbende i forhold til elevens funktionsevne og ændringer i undervisningen.

Lederen sikrer et tværfagligt samarbejde mellem uddannelsen, undervisere, synskonsulent og specialistvejledning vedrørende de særlige undervisningsmidler. Des-

uden inddrages eleven selv samt forældre i den løbende vurdering af støttebehov.

Den nye uddannelsesinstitution ansøger om specialpædagogisk støtte (SPS). Ansøgning om SPS bør forberedes i god tid, så ansøgningen kan indsendes umiddelbart efter optagelse af eleven og forud for studiestart.

4.3.9 VISO – Den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation

Kommuner, regioner og borgere har i VISO under Socialstyrelsen adgang til gratis specialiseret rådgivning og udredning for målgruppen i særligt komplicerede sager, hvis kommunen ikke har den nødvendige højt specialiserede viden på synsområdet.

VISO har ansvaret for koordinering af specialrådgivningen for synsområdet og koordinerer varetagelsen af specifikke ydelser via kontrakter med landsdækkende leverandører. Rekvirering af rådgivning og andre ydelser hos landsdækkende tilbud på synsområdet foregår via direkte henvendelse til tilbuddet [61].

VISO kan oplyse, hvem der aktuelt er leverandør på området.

§ Specialrådgivning fra VISO

Læs om specialrådgivning og VISO i servicelovens § 13, bekendtgørelse om den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation – VISO – i Socialstyrelsen, og i bekendtgørelse om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand § 19.

[Læs om VISOs rådgivning og vejledningsydelser på VISOs hjemmeside på socialstyrelsen.dk](#)

[Find serviceloven på retsinformation.dk](#)

[Find bekendtgørelse om den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation – VISO – i Socialstyrelsen på retsinformation.dk](#)

[Find bekendtgørelse om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand på retsinformation.dk](#)

4.3.10 Landsdækkende tilbud

Højt specialiserede indsatser på synsområdet leveres blandt andet af landsdækkende specialrådgivningstilbud, hvorunder en række ydelser siden 2014 er blevet ko-ordineret af VISO i Socialstyrelsen (se også afsnit 4.3.9 *VISO – Den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation*). De til enhver tid kontraktligt forpligtede leverandører under VISO varetager således kerneopgaver såsom udredning og specialrådgivning på synsområdet [61].

Landsdækkende tilbud på synsområdet har højt specialiseret viden og erfaring med individuelt tilrettelagte indsatser. Særligt til børn og unge med synsnedsettelse kan der peges på følgende højt specialiserede indsatser, der kan rekvireres via VISOs landsdækkende leverandører:

- Specialrådgivning
- Skoletilbud særligt tilrettelagt for blinde og svagsynede børn (herunder også børn med yderligere funktionsnedsettelse)
- Døgntilbud særligt tilrettelagt for blinde og svagsynede børn (herunder også børn med yderligere funktionsnedsettelse)
- Dagtilbud særligt tilrettelagt for blinde og svagsynede børn (herunder også børn med yderligere funktionsnedsettelse)
- Kursusvirksomhed for børn, unge, forældre og andre pårørende samt fagprofessionelle
- Udredning
- Særlig materialeproduktion

4.3.11 Sundhedsområdet

I forløbet fra 0-18 år vil der opstå behov for løbende indsatser fra sundhedsfagligt personale og hospital i form af kontrol, behandlinger og rådgivning og i visse tilfælde også akutte indsatser. Der kan endvidere være behov for genoptrænings- og rehabiliteringsindsatser, som kommunen skal sørge for at koordinere i sammenhæng med indsatserne på social- og undervisningsområdet.

Forløbsbeskrivelsen fokuserer på social- og undervisningsområdet og beskriver derfor ikke de sundhedsmæssige indsatser til målgruppen.

4.3.12 Specialoptisk indsats

Den specialoptiske indsats kan leveres fra en leverandør, som har en specialoptiker tilknyttet. Indsatsen kan også leveres fra det lokale kommunikationscenter, eller i komplicerede tilfælde fra et landsdækkende tilbud. Den bevilgede svagsynoptik skal ledsages af instruktion og vejledning i optimal udnyttelse af optikken. Dette sker i samarbejde mellem specialoptiker, barnet, synskonsulent, forældre og andre personer, som drager omsorg for barnet.

De specialoptiske løsninger skal jævnligt evalueres i takt med ændret synsfunktion og ændringer i miljø – eksempelvis i forbindelse med skolestart og de stigende krav til læsning gennem grundskole, uddannelse og fritid.

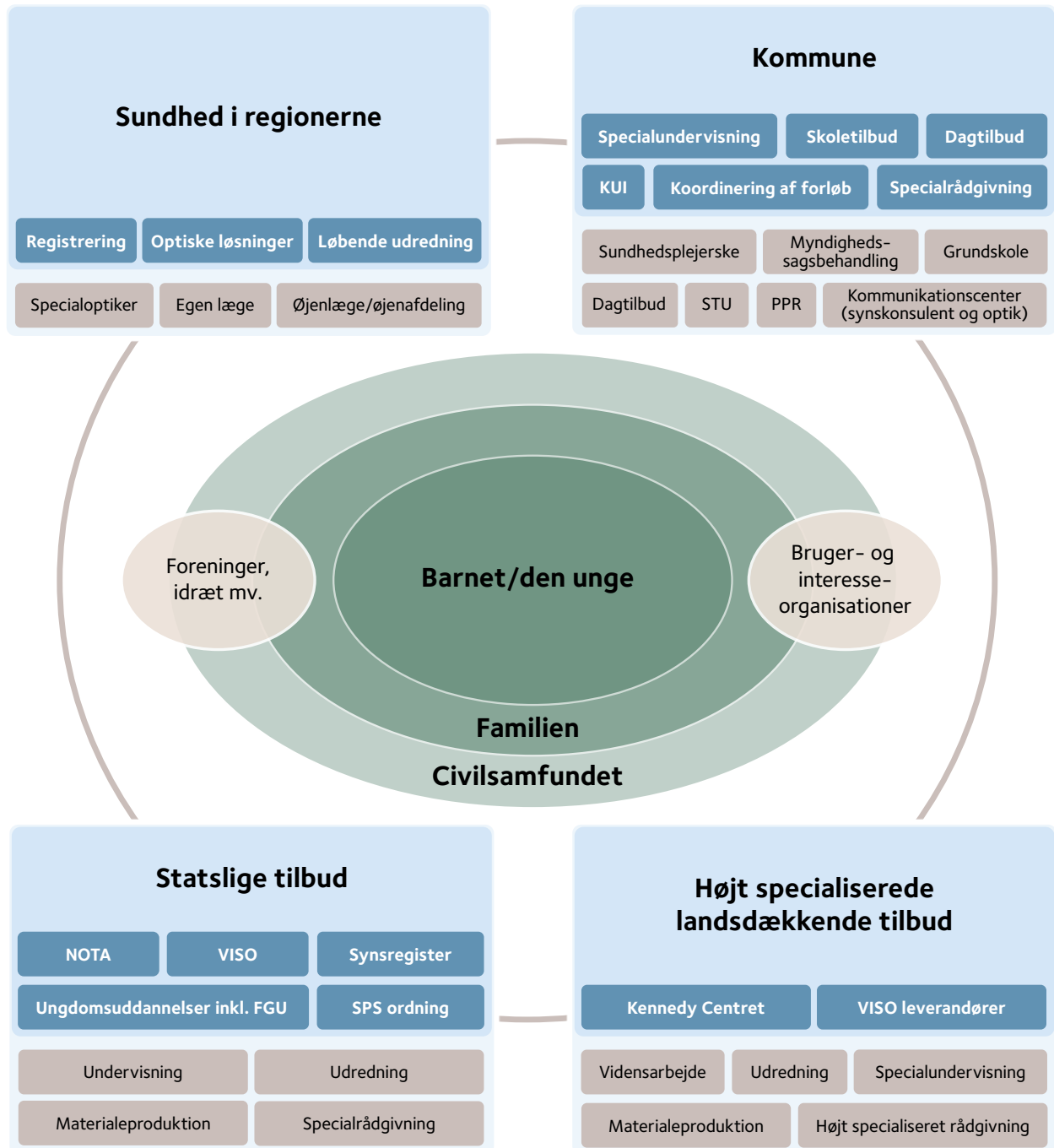
4.3.13 DUKH – Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet

DUKH – Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet er en uvildig konsulentordning under Social- og Indenrigsministeriet, der yder gratis rådgivning og vejledning i sager om hjælp til personer med nedsat fysisk eller psykisk funktionsniveau. DUKHs formål er at medvirke til at styrke retssikkerheden for mennesker med handicap og deres pårørende.

4.3.14 Figur over aktører og indsatser

Figur 4 på side 46 illustrerer i hovedtræk aktører og sammenhæng i det samlede forløb for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse.

Figuren illustrerer, i hovedtræk aktører og sammenhæng i det samlede forløb for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse.

Figur 4: Aktører i forløbet for et barn med alvorlig synsnedsettelse

5. EFFEKT

Forløbsbeskrivelsen i sin helhed bygger på aktuel viden, hvorved den bidrager til et styrket vidensbaseret grundlag for virkningsfulde og sammenhængende forløb for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse. I dette kapitel fremhæves de områder, hvor effektstudier viser, at indsatserne har effekt på individniveau, og dermed hvilke effekter man kan forvente af en højt specialiseret indsats til målgruppen.

Effektstudier. Effektstudier betyder i denne sammenhæng, at studierne tager højde for andre faktorer, der kan have indflydelse på indsatsernes årsags-virkningskæde. Randomiserede, kontrollerede forsøg og andre eksperimentelle studier med kontrolgruppe betragtes som effektstudier.

Lille og kompleks. Lille, kompleks målgruppe gør det svært at lave effektstudier. Synsområdet er under stadig udvikling i forhold til at foretage egentlige effektstudier. Udfordringerne forbundet med at lave randomiserede, kontrollerede forsøg og lignende effektstudier er blandt andet volumen i målgruppen og de forskelligartede funktionsevneniveauer i målgruppen [62].

For få effektstudier. Studier på synsområdet konkluderer ofte, at der er vanskeligheder forbundet med at påvise evidens for effekten af en specifik metode/indsats. Udfordringen i evidensbaseringen er, at der er for få egentlige effektstudier til rådighed for at kunne konkludere entydige effekter og resultater som anbefalinger til policy og praksisområdet. En af de markante udfordringer ved forskning på området er at finde et tilfredsstillende antal deltagere, hvormed generaliseringen af resultater og anbefalinger svækkes.

Effektstudie i forhold til læseindsats. I forløbsbeskrivelsen præsenteres viden fra en række forskningsbaserede studier, hvor der i varierende grad er lavet effektmålinger. Et eksempel er metoden Response to Intervention (RTI) i forhold til læseindsats for børn og unge med synsnedsettelse. Et studie fra 2012 [34] konkluderer, at RTI kan bidrage positivt til læseindsatsen for børn og unge med synsnedsettelse, specifikt i forhold til instruktion af eleven og måling af progression. Undersøgelingsdesignet bag det pågældende studie, hvor RTI afprøves på målgruppen børn og unge med synsnedsettelse, er i effektforskningsmæssig sammen-

hæng dog ikke af høj kvalitet. Resultaterne skal derfor ses i dette lys.

Effektstudie i forhold sociale færdigheder. Et andet eksempel på, hvordan forløbsbeskrivelsen inddrager viden fra evidensbaserede studier, er i beskrivelsen af indsatser, der skal understøtte sociale færdigheder [63]. Her præsenterer et studie viden om helt specifikke indsatsområder, der kan understøtte udviklingen af sociale færdigheder hos unge med synsnedsettelse - eksempelvis at deltage i fritidsaktiviteter og at have veludviklede færdigheder i O&M.

5.1 Resultatdokumentation i tilbud på synsområdet

Mere viden om virkning af indsatser. Indsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse skal i videst mulige omfang tage udgangspunkt i viden fra forskning om, hvad der virker. Ovenstående viser, at effektforskningen på synsområdet er sparsom og bør styrkes. For at opretholde og fortsat udvikle højt specialiserede indsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse er det derfor afgørende at øge vores viden om virkningen af indsatserne.

Systematisk resultatdokumentation i tilbud. Vidensopbygning om indsatsernes virkning kan understøttes af systematisk resultatdokumentation i de tilbud, som leverer højt specialiserede indsatser på synsområdet. Systematisk resultatdokumentation kan supplere den forskningsbaserede viden om effekter og understøtter bl.a.:

- Synlighed omkring de konkrete resultater og progression for det enkelte barn/unge og dennes familie
- Faglig refleksion og kvalitets- og kompetenceudvikling i tilbuddene
- Vidensbaseret opfølgning og samarbejde mellem kommune og leverandør
- Dataunderstøttet ledelsesinformation i tilbud og kommuner

Socialstyrelsen anbefaler, at de højt specialiserede tilbud arbejder målrettet og kontinuerligt med at styrke resul-

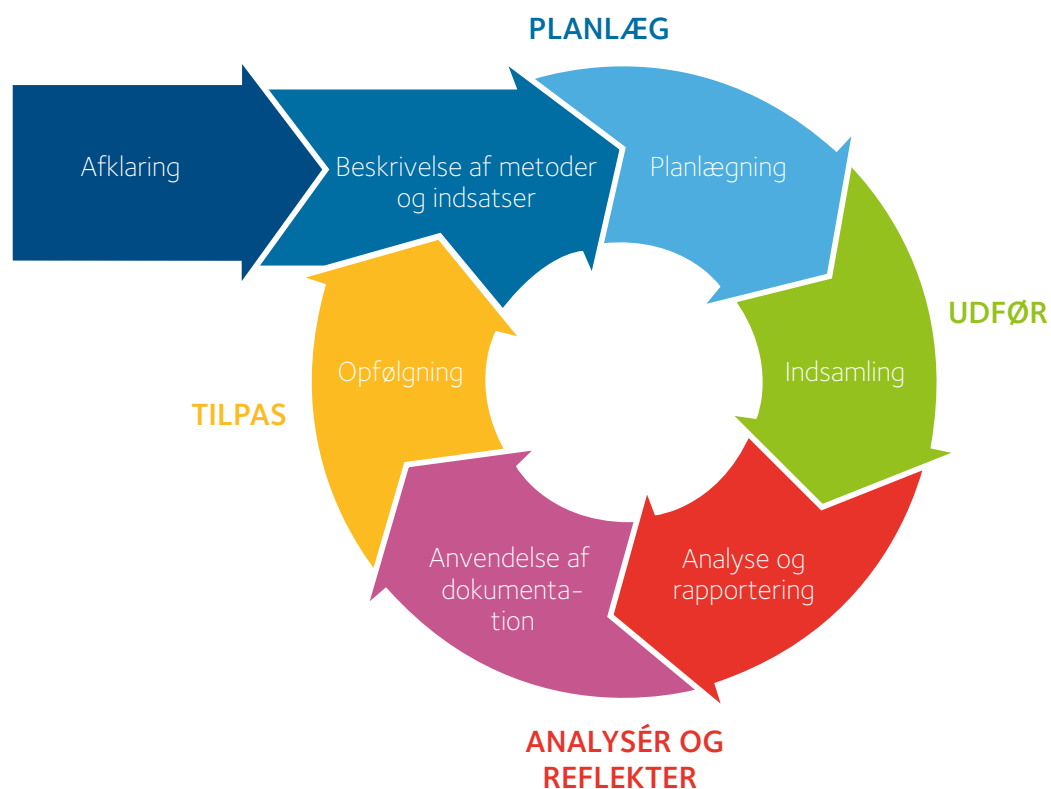
tatdokumentationen og kvalitetsudvikling af indsatserne.

Vejledning til hvordan tilbud kan bidrage til vidensudvikling. Socialstyrelsens håndbog for sociale tilbud giver vejledning til, hvordan et tilbud kan anvende resultatdokumentation og evaluering til organisatorisk læring ved hjælp af værktøjer og redskaber tilpasset den konkrete kontekst [64]. Figur 5 viser håndbogens model for kvalitetsudvikling, hvor arbejdet tager udgangspunkt i afklaring og nærmere beskrivelse af tilbuddets målgruppe, stillingtagen til vidensgrundlaget på området og afdækning af de spørgsmål, som resultatdokumentationen og den lokale evaluering skal give svar på.

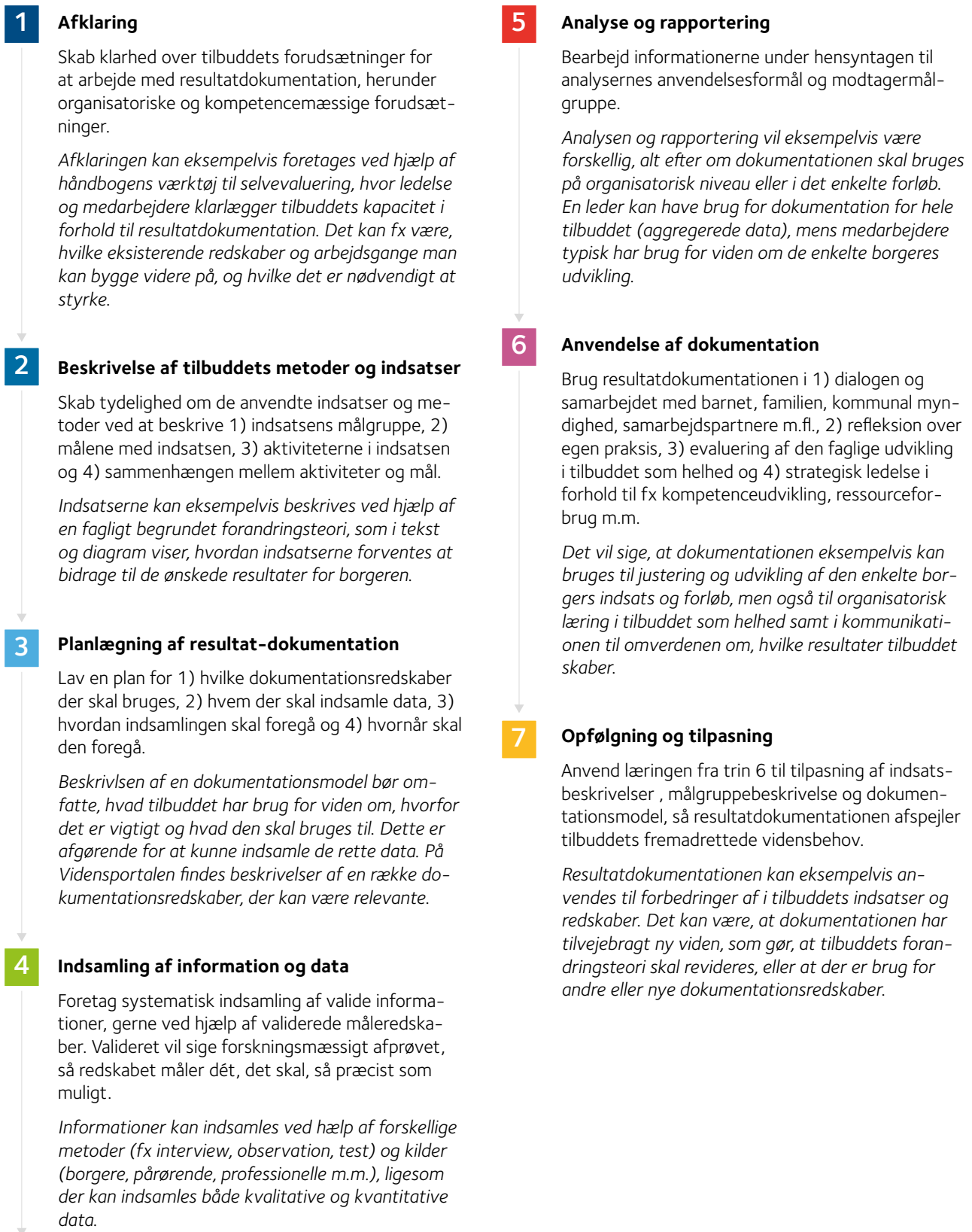
Figur 6 uddyber, hvordan modellen kan bruges i praksis.

> Håndbog for sociale tilbud

Socialstyrelsens håndbog for sociale tilbud indeholder værktøjer og redskaber, som tilbuddene kan bruge til at lave resultatdokumentation og dermed bidrage til mere viden om indsats til børn med alvorlig synsnedsettelse i Danmark.

Figur 5: Model for resultatdokumentation og evaluering og de tilsvarende kapitler i håndbog for sociale tilbud (Socialstyrelsen 2016)

Figur 6: De syv trin i Socialstyrelsens model for resultatdokumentation og evaluering ved sociale tilbud

6. ANVENDELSE AF OG OPFØLGNING PÅ FORLØBSBESKRIVELSE

For at forløbsbeskrivelsen får en positiv effekt på den samlede indsats over for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse, er det afgørende, at den følges af en aktiv, systematisk implementeringsindsats. Den maksimale anvendelsesgrad opnås ved implementeringsaktiviteter på såvel nationalt som lokalt niveau. Det nationale niveau varetages af Socialstyrelsen og har primært fokus på formidling og faglig udvikling af forløbsbeskrivelsen, mens kommunerne må have fokus på at konkretisere og omsætte forløbsbeskrivelsen i forhold til den lokale tilrettelæggelse af indsatser.

Som det nævnes i forløbsbeskrivelsens indledende afsnit, forventes det ikke, at hver enkelt kommune råder over højt specialiserede tilbud og vidensmiljøer til målgruppen, idet det forudsættes, at den enkelte kommune relativt sjældent møder et barn med alvorlig synsnedsettelse. Men den enkelte kommune har ansvaret for at inddrage højt specialiserede tilbud og vidensmiljøer og herudfra sammensætte et helhedsorienteret og sammenhængende forløb på tværs af specialiseringsniveauer og organisatoriske skel. Der kan i den forbindelse være behov for tværkommunalt samarbejde.

Dette stiller særlige krav til implementeringen af forløbsbeskrivelsen. Den enkelte kommune skal være bekendt med forløbsbeskrivelsen og herudfra være i stand til at tilrettelægge en højt specialiseret indsats i de tilfælde, hvor kommunen møder et barn med alvorlig synsnedsettelse.

Socialstyrelsen anbefaler derfor, at kommunerne anvender forløbsbeskrivelsen og tager afsæt i anbefalingerne.

Socialstyrelsen har siden udgivelsen af første udgave af forløbsbeskrivelsen i 2016 gennemført følgende aktiviteter:

- Formidling via hjemmeside, nyhedsbreve m.m.
- Dialogmøder med kommunerne
- Faglig temadag
- Nedsættelse af en faglig følgegruppe i forbindelse med revideringen
- Opfølgning på kendskabet til og anvendelse af forløbsbeskrivelsen.

Formålet har været at udbrede kendskabet til forløbsbeskrivelsen og fremme dens anvendelse.

Socialstyrelsen vil fremadrettet arbejde for at udbrede kendskabet til og anvendelse af forløbsbeskrivelsen.

7. REFERENCER

- [1] Synsregisteret, »Årsberetning,« Kennedy Centret, 2019.
- [2] Deloitte, »Kortlægning af specialiseret viden – socialområdet og specialundervisningsområdet,« Social- og Integrationsministeriet, 2012.
- [3] World Health Organization, »International classification of functioning, disability and health: children and youth version: ICF-CY,« 2007.
- [4] C. K. Moesby-Jensen, Diagnoser i myndighedsarbejde, Samfundslitteratur, 2019.
- [5] DTHS, »Vejledning i udredning og indsats vedrørende børn og unge med nedsat synsfunktion,« 2011.
- [6] J. Schurink, R. Cox, A. Cillesen, G. van Rens og F. Boonstra, »Low vision aids for visually impaired children A perception-action perspective,« Research in Developmental Disabilities, 2011.
- [7] Socialstyrelsen, »Koordinator på børneområdet,« [Online]. Findes på www.socialstyrelsen.dk
- [8] K. R. A. Bernstad, »Små barn med grav synsnedsettelse – anknytnings- och samspelsarbete,« Rehabilitering & Hjälpmedel, FoU-enheten, Sverige, 2007.
- [9] N. S. A. Dale, »Early support developmental journal for children with visual impairment: the case for a new developmental framework for early intervention,« 2007.
- [10] N. S. A. Dale, »Developmental journal for babies and children with visual impairment,« [Online]. Findes på webarchive.nationalarchives.gov.uk
- [11] M. C.-R. G. Perez-Pereira, »Language Development Social Interaction in Blind Children,« i Psychology Press, 1999.
- [12] N. S. P. M. Dale, »Developmental outcome, including setback, in young children with severe visual impairment,« i Developmental Medicine and Child Neurology, 2002.
- [13] O. G. Klingenberg, »Taktil/haptisk persepsjon i et pedagogisk perspektiv,« i Pedagogiske og psykologiske perspektiver på oplæring av synshemmende, P. Fosse og O. G. Klingenberg, Red., Tambartun Kompetensesenter, 2008.
- [14] B. Elmerskog, »Lyd og lytning,« i Pedagogiske og psykologiske perspektiver på oplæring av synshemmende, P. Fosse og O. G. Klingenberg, Red., Tambartun Kompetensesenter, 2008.
- [15] H. Bjørnholt, B. Mikkelsen, P. Mølgaard og K. Therkildsen, »Småbørn med synshandicap. Ideer til samvær, leg og oplevelser,« 2004. [Online]. Findes på www.socialstyrelsen.dk
- [16] J. M. Tellvik, »Kognitive, sosiale og emosjonelle konsekvenser av synstap,« i Pedagogiske og psykologiske perspektiver på oplæring av synshemmende, P. Fosse og O. G. Klingenberg, Red., Tambartun Kompetensesenter, 2008.
- [17] P. J. Mathijs, »Teaching the Meaning of Words to Children with Visual Impairment,« Journal of Visual Impairment & Blindness, 2014.
- [18] P. Fosse og O. Klingenberg, Pedagogiske og psykologiske perspektiver på oplæring av synshemmede, Tambartun Kompetensesenter, 2008.
- [19] C. Roman-Lantzy, Cortical Visual Impairment: An Approach to Assessment and Intervention, 2007.
- [20] A. Tallent og F. Bush, Little Bear Sees: How Children with cortical Visual Impairment Can Learn to See, 2012.
- [21] M. Celeste, »Play Behaviors and Social Interactions of a Child Who Is Blind: In Theory and Practice,« Journal of Visual Impairment & Blindness, 2006.

- [22] Synscenter Refsnæs, »Punktskriftguide,« 2019.
- [23] M. Brambring, »Divergent Development of Manual Skills in Children Who Are Blind or Sighted,« *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 2007.
- [24] M. Brambring, »Divergent Development of Gross Motor Skills in Children Who Are Blind or Sighted,« *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 2006.
- [25] P. Ajuwon og . A. O. Oyinlade, »Educational Placement of Children Who Are Blind or Have Low Vision on Residential and Public Schools: A National Study of Parents' Perspectives,« *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 2008.
- [26] Socialstyrelsen - Vidensportalen på det sociale område, »Stepping Stones Triple P (SSTP),« [Online]. Findes på www.vidensportal.dk
- [27] Socialstyrelsen - Vidensportalen på det sociale område, »Søskende til børn og unge med funktionsnedsettelse,« 2019. [Online]. Findes på www.vidensportal.dk
- [28] Socialstyrelsen, »Forældre til et barn med fysisk eller psykisk handicap. Guide til hjælp og støtte,« 2013. [Online]. Findes på www.socialstyrelsen.dk
- [29] J. Day og J. Kleinschmidt, »The Efficacy of Family Camp Experience for Families Who Have Children with Visual Impairment,« *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 2005.
- [30] Socialstyrelsen, »Kursus for forældre til blinde eller stærkt svagsynede børn. En guide til undervisere,« 2013. [Online]. Findes på www.socialstyrelsen.dk
- [31] KORA, »Kortlægning af evidensbaserede programmer og lovende indsatser i forhold til forældre og søskende til børn med handicap,« 2015.
- [32] R. Emmerson og A. Corn, »Orientation and Mobility Content for Children and Youths: a Delphi Approach Pilot Study,« *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 2006.
- [33] J. Erin, *Adaptation of a Reading Program to Meet the Needs of Braille Readers*, 2014.
- [34] C. Kamei-Hannan, M. Holbrook og L. Ricci, *Applying a Response-to-intervention Model to literacy instruction for students who are blind or have low vision*, 2012.
- [35] RTI Action Network, »What is RTI?,« [Online]. Findes på www.rtinetwork.org
- [36] Kelly og Smith, »The Impact of Assistive Technology on the Educational Performance of Students with Visual Impairments: A Synthesis of the Research,« *Journal of Visual impairment and blindness*, 2011.
- [37] Socialstyrelsen, »Pejlemærker i hjælpemidelformidlingen,« 2014. [Online]. Findes på www.socialstyrelsen.dk
- [38] L. Zhou, D. Smith, A. Parker og N. Griffin-Shirley, »The relationship between perceived computer competence and the employment outcomes of transition-aged youths with visual impairments,« *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 2013.
- [39] B. Cavanaugh og J. Giesen, »A Systematic Review of Transition Interventions Affecting the Employability of Youths with Visual Impairment,« *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 2012.
- [40] E. Åström, »Att lära, att göra, att klara. Förmedling av datortekniska hjälpmedel till barn med synnedsettning. Från förskrivning till vardaglig användning i skola och hem,« 2009.
- [41] J. Wiazowski, »Can Braille Be Revived? A Possible Impact of High-End Braille and Mainstream Technology on the Revival of tactile Literacy Medium,« *Assistive Technology*, 2014.
- [42] Hjælpemiddelbasen, »Afmærkningshjælpemidler,« Socialstyrelsen.

- [43] P. Ajuwon, H. Sarraj, N. Griffin-Shirley, D. Lechtenberger og L. Zhou, »Including Students Who Are Visually Impaired in the Classroom: Attitudes of Preservice Teachers,« *Journal of Visual Impairment*, 2015.
- [44] M. Ely, »Effective Strategies for Preschool Peer Group Entry: Considered Applications for Children with Visual Impairments,« *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 2014.
- [45] L. Lieberman, M. Lepore, M. Lepora-Stevens og L. Ball, »Physical Education for Children with Visual Impairment or Blindness,« *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 2019.
- [46] A.-M. Bredahl, »Sitting and Watching the Others Being Active: The Experienced Difficulties in PE When Having a Disability,« *Adapted Physical Activity Quarterly*, 2013.
- [47] Børne- og Undervisningsministeriet, »Specialpædagogisk støtte (SPS),« 2019. [Online]. Findes på www.spsu.dk
- [48] Børne- og Undervisningsministeriet, »Vejledning i den Kommunale Ungeindsats (KUI),« 2019.
- [49] Børne- og Undervisningsministeriet, »Forberedende grunduddannelse – FGU,« 2019. [Online]. Findes på www.uvm.dk
- [50] U. Janson, »Skolegården som möteplats. Samspel mellan elever med och utan synskador,« 1996.
- [51] N. Worth, »Making friends and fitting in: a social-relational understanding of disability at school,« *Social & Cultural Geography*, 2013.
- [52] I. Almbakk, »Balansekunst. En undersøkelse om identitet, selvfølelse og livskvalitet hos ungdom som har en synsnedsettelse,« 2009.
- [53] A. George og C. Duquette, »Psychosocial Experiences of a Student with Low Vision,« *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 2006.
- [54] V. Schinazi, »Psychosocial implications of blindness and low-vision,« *UCL Working Paper Series*, 2007.
- [55] S. Rogow, »The Impact of Visual Impairment on Psychosocial Development,« i *Handbook of Psychosocial Characteristics of Exceptional Children*, 1999.
- [56] Socialstyrelsen, *Kvalitet i sagsbehandlingen – en håndbog i anvendelse af ICS og udredningsværktøjet*, Odense: Socialstyrelsen, 2018.
- [57] Socialstyrelsen, »Værktøjer til udredning og handleplan på børnehandicapområdet,« 2019. [Online]. Findes på www.socialstyrelsen.dk
- [58] University College Syddanmark, »Synspædagogik og syns(re)habilitering – Et fagområde under Pædagogisk Diplomuuddannelse,« [Online]. Findes på www.ucsyd.dk
- [59] Universitetet i Sørøst-Norge, »Master i synspædagogikk og synsrehabilitering,« [Online]. Findes på www.hbv.no
- [60] Børne- og Undervisningsministeriet, »Frie grundskoler,« 2019. [Online]. Findes på uvm.dk
- [61] Socialstyrelsen, »På Socialstyrelsens hjemmeside fremgår en aktuel oversigt over VISO's leverandører af specialrådgivning,« [Online]. Findes på www.socialstyrelsen.dk
- [62] K. Ferrell, S. Bruce og J. Luckner, »Evidence-based practices for students with sensory impairments,« (Document No. IC-4). Retrieved from University of Florida, Collaboration for Effective Educator, Development, Accountability, and Reform, 2014.
- [63] K. Zebehazy og T. Smith, »An examination of Characteristics Related to the Social Skills of Youths with Visual Impairments,« *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 2011.
- [64] Socialstyrelsen, »Resultatdokumentation og evaluering. Håndbog for sociale tilbud,« 2016.

- [65] Børne- og Undervisningsministeriet, »Bekendtgørelse af lov om folkeskolen,« 17 August 2019. [Online]. Findes på retsinformation.dk
- [66] Socialstyrelsen, »Sociale begreber,« [Online]. Findes på www.socialebegreber.dk
- [67] S. Bengtsson, »Handicap og samfundsdeltagelse 2006,« SFI, 2006.
- [68] T. Soulié, B. Flygstrup og J. Selmer, Alle til idræt, 2018.
- [69] Synscenter Refsnæs, Idræt i øjenhøjde, 2019.
- [70] Dansk Skoleidræt, »Idræt for børn med særlige behov,« [Online]. Findes på www.skoleidraet.dk
- [71] M. Dion, K. Hoffman og A. Matter, »Tilpasning af naturfagseksperimenter for blinde og svagsynede elever,« 2000.

8. BILAG

Bilag 1: Om forløbsbeskrivelsens første udgave

Baggrunden for forløbsbeskrivelsen – den nationale koordinationsstruktur i Socialstyrelsen

På baggrund af evalueringen af kommunalreformen vedtog Folketinget i november 2013 at oprette en national koordinationsstruktur, som i henhold til servicelovens § 13b er forankret i Socialstyrelsen. Den nationale koordinationsstruktur skal sikre, at der eksisterer det fornødne udbud af højt specialiserede tilbud og indsatser til personer, som har funktionsevnedesættelser, der ikke forekommer særligt hyppigt, eller som er særligt komplekse. I den forbindelse fremsendte Socialstyrelsen i november 2014 en central udmelding om børn og unge med alvorlig synsnedsettelse til alle kommunalbestyrelser i Danmark.

Den nationale koordinationsstruktur indbefatter samtidig, at Socialstyrelsen løbende udarbejder vejledende, faglige forløbsbeskrivelser.

Mens den centrale udmelding på synsområdet fokuserer på tilbudsstrukturen i Danmark og forholdet mellem udbud og efterspørgsel af indsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse, fokuserer forløbsbeskrivelsen på tilrettelæggelsen af det enkelte barns eller den unges forløb.

Hvad er en forløbsbeskrivelse?

En forløbsbeskrivelse er en overordnet beskrivelse af et samlet og koordineret forløb på det mest specialiserede social- og specialundervisningsområde. En forløbsbeskrivelse indeholder aktuel viden om, hvilke virkningsfulde indsatser der er centrale for målgruppen, herunder hvilke faglige kompetencer der er relevante at inddrage på forskellige tidspunkter i borgerens samlede forløb.

En forløbsbeskrivelse udarbejdes, når:

- Socialstyrelsen har tilstrækkelig sikker viden om de højt specialiserede indsatser på området. Det vil sige, når der i videst muligt omfang er tale om, at:
  - målgruppen er afgrænset og veldefineret
  - indsatserne er fagligt bæredygtige og bygger på velbeskrevne tilgange og metoder
  - indsatserne kan implementeres i en dansk praksis

- indsatserne har en dokumenteret positiv effekt.
  - Socialstyrelsen konstaterer, at der er behov for en særlig koordineret indsats over for målgruppen.
  - Socialstyrelsen forventer, at forløbsbeskrivelsen har en positiv effekt på indsatsen over for målgruppen.
- Forløbsbeskrivelsen er målrettet kommunale ledere på afdelings- og forvaltningschefsniveau med ansvar for planlægning, tilrettelæggelse og implementering af indsatsen. Ydermere kan faglige ledere og fagprofessionelle bruge forløbsbeskrivelsen til at understøtte tilrettelæggelsen af de faglige ydelser, ligesom den kan have interesse for borgere og pårørende.

Forløbsbeskrivelsen er et vigtigt støtteredskab ved visitation af borgere med særligt komplekse behov. Dog kan forløbsbeskrivelsen ikke stå alene, da den ikke er tilstrækkelig detaljeret til at tage højde for individuelle variationer i den enkelte borgers behov og til at fungere som en egentlig retningslinje for visitation.

Forløbsbeskrivelsen forpligter ikke den enkelte kommune i forhold til visitation og fastsættelse af serviceniveauet eller organisering af opgaven mellem kommuner og regioner. Forløbsbeskrivelsen ændrer ikke ved, at den konkrete indsats skal tilrettelægges på baggrund af en konkret og individuel vurdering af den enkelte persons behov og forudsætninger samt i samarbejde med denne.

Tilstrækkelig sikker viden

Forløbsbeskrivelsens indhold bygger på en systematisk, international litteratursøgning udført i perioden maj til juni 2015. Litteratursøgningen er foretaget i samarbejde med AU Library, Aarhus Universitet.

De fremsøgte referencer er sorteret og vurderet med henblik på at udvælge relevante referencer henset til forløbsbeskrivelsens form og indhold. De udvalgte referencer er efterfølgende kvalitetssikret ved hjælp af forløbsbeskrivelsens arbejdsgruppe og referencegruppe samt lektor Inger Berndtsson, Göteborgs Universitet.

Samarbejdspartnere og interessenter

Af lovgrundlaget for den nationale koordinationsstruktur følger, at forløbsbeskrivelsen skal udarbejdes af en faglig arbejdsgruppe bestående af Socialstyrelsen og KL samt med deltagelse fra Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling (nu: Børne- og Undervisningsministeriet), når

forløbsbeskrivelserne har betydning for området for den mest specialiserede specialundervisning. Sundhedsstyrelsen og Danske Regioner kan inddrages, hvis forløbet for borgeren indeholder indsatser, som går på tværs af social- og sundhedsområdet.

Følgende personer har indgået i arbejdsgruppen:

- Hanne Bertelsen/Rigmor Lond, Kommunernes Landsforening
- Rinze van der Goot, Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling (nu: Børne- og Undervisningsministeriet)
- Pia Inge Bille, Danske Regioner/Region Sjælland
- Rune Eeg Nordvig, Sundhedsstyrelsen
- Berit Houmølle, Synscenter Refsnæs
- Christina Anthony Klint, Center for Specialundervisning for Voksne
- Torben Tikjøb, Center for Syn og Hjælpe midler – Aarhus
- Peter Smaakjær, CSU-Slagelse
- Maria Krøl, IBOS
- Daniel Gartmann, IBOS
- Tina Hillersborg, Hillerød Kommunikationscenter
- Anni Mackenhauer Petersen, Aalborg Kommune
- Birgitte Østerlund Aagaard/Anne Peyrath, Kolding Kommune
- Hanne Jensen, Kennedy Centret
- Bendt Nygaard Jensen, Socialstyrelsen
- Matilde Munk, Socialstyrelsen
- Tina Holck, Socialstyrelsen
- Mary Petersen, Socialstyrelsen
- Morten Kurth, Socialstyrelsen

Herudover har Næstved Kommune kommenteret udkast til forløbsbeskrivelsen i oktober 2015.

Arbejdsgruppen har inddraget relevante organisationer, herunder bruger- og interessegruppers erfaringer, i udarbejdelsen af forløbsbeskrivelsen. Nedenstående organisationer har indgået i en referencegruppe, som har fungeret som dialogforum i forhold til arbejdet i arbejdsgruppen:

- Hans Rasmussen, Dansk Blindesamfund
- Danni Kristensen, Dansk Blindesamfunds Ungdom

- Claus Sørensen, Landsforeningen af forældre til blinde og svagsynede
- Sonja Larsen, LEV
- Klaus Høm/Karen Ellermann, DTHS
- Dorthe Jensen, Foreningen af SvagsynsSpecialister
- Bjarne Nielsen, Pædagogiske Psykologers Forening
- Ida Marie Mundt, Professionshøjskolen UCC

Forløbsbeskrivelsen er endvidere drøftet i Det Faglige Råd for den nationale koordinationsstruktur. Det Faglige Råd rådgiver Socialstyrelsen i forhold til aktiviteter forbundet med den nationale koordinationsstruktur og består af repræsentanter fra:

- Socialstyrelsen
- Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling (nu: Børne- og Undervisningsministeriet)
- Beskæftigelsesministeriet
- Sundheds- og Ældreministeriet
- Kommunernes Landsforening
- Danske Regioner
- SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (nu: VIVE – Det nationale forsknings- og analysecenter for velfærd)
- Ekspertter på det specialiserede socialområde (udpeget af Socialstyrelsen efter indstilling fra Det Frie Forskningsråd)
- Ekspertter på det specialiserede specialundervisningsområde (udpeget af Socialstyrelsen og Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling (nu: Børne- og Undervisningsministeriet) efter indstilling fra Det Frie Forskningsråd).

Forløbsbeskrivelsen er udarbejdet i perioden april 2015 til december 2015.

Bilag 2: Om forløbsbeskrivelsens revidering

Socialstyrelsen har i perioden januar 2019 til juni 2020 revideret forløbsbeskrivelsen for børn og unge med alvorlig synsnedsettelse, der blev udgivet i 2016. Revideringen består overordnet i en gennemskrivning af den eksisterende tekst og indebærer, at:

- der tilføjes beskrivelser af nye indsatser eller indsatser, der ikke allerede er beskrevet i den eksisterende forløbsbeskrivelse,
- eksisterende indsatser udfoldes, hvis der vurderes at være behov,
- forløbsbeskrivelsen er aktuel og dermed opdateret omkring væsentlige faktuelle ændringer, fx organisering, såfremt der er sket ændringer siden udgivelsen.

Anbefalingerne opdateres som en konsekvens heraf.

Der har været nedsat en følgegruppe bestående af medlemmer af den oprindelige arbejdsgruppe og referencegruppe. Følgegruppen har bidraget til at kvalificere revideringen af forløbsbeskrivelsen.

Følgende personer har deltaget:

- Rinze van der Goot/Theresa Bastrup Lange, Styrelsen for Undervisning og Kvalitet
- Tina Holck, Sundhedsstyrelsen
- Pia Inge Bille, Danske Regioner, Region Sjælland
- Rigmor Lond /Hanne Bertelsen, Kommunernes Landsforening
- Hanne Jensen/Kamilla Nissen, Kennedy Centret
- Berit Houmøller/ Bendt Nygaard Jensen, Synscenter Refsnæs
- Lea Johanne Sarfelt/Isabelle Simone Genevey/Maria Krøl, Institut for Blinde og Svagsynede (IBOS)
- Lis Fløe Pedersen/Per Nielsen, Danske Tale-, Høre-, Synsinstitutioner (DTHS)
- Tina Hillersborg, Hillerød Kommunikationscenter
- Bente Elisabeth Pedersen, Synscentralen Vordingborg
- Anni Mackenhauer Petersen, Aalborg Kommune
- Bente Ellegaard, Center for specialundervisning og rådgivning til unge og voksne (CSV), Kolding kommune

- Hans Rasmussen/Ask Løvbjerg Abildgaard, Dansk Blindesamfund
- Gitte Tubæk, Foreningen af SvagsynsSpecialister (FASS)
- Thomas Sonne Jensen, Landsforeningen af Forældre til Blinde og Svagsynede (LFBS)
- Bjarne Nielsen, Pædagogiske Psykologers Forening
- Kurt Bendix-Olsen, University College Lillebælt
- Ida Marie Mundt, Københavns Professionshøjskole
- Beth Lander Astrup, Den Uvildige Konsulentordning på Handicapområdet (DUKH)
- Medarbejdere fra Socialstyrelsen

Forløbsbeskrivelsens revidering er, ligesom første udgave, drøftet i Det Faglige Råd for den nationale koordinationsstruktur. Det Faglige Råd rådgiver Socialstyrelsen i forhold til aktiviteter forbundet med den nationale koordinationsstruktur og består af repræsentanter fra:

- Socialstyrelsen
- Børne- og Undervisningsministeriet
- Kommunernes Landsforening
- Danske Regioner
- Sundhedsstyrelsen
- Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering
- VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd
- To eksperter med ekspertise på det specialiserede socialområde udpeget af Socialstyrelsen efter indstilling fra Danmarks Frie Forskningsfond. Aktuelt:
  - Institut for Samfund og Globalisering, Roskilde Universitet
  - Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet
- To eksperter med ekspertise på det specialiserede specialundervisningsområde udpeget af Socialstyrelsen og Undervisningsministeriet efter indstilling fra Danmarks Frie Forskningsfond. Aktuelt er begge fra:
  - Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet

Bilag 3: Begrebsdefinitioner

Folkeskolens specialundervisning

Folkeskolens specialundervisning er undervisning i specialskoler og specialklasser samt specialundervisning tilknyttet den almene undervisning, hvor eleven har undervisningsbehov, der kræver støtte i mindst ni ugentlige undervisningstimer [65]. Folkeskolens specialundervisning følger folkeskolelovens generelle bestemmelser i forhold til fagrække, fælles mål, timetal, elevplaner, nationale test, afgangsprøver m.m.

Indsats

Socialstyrelsen definerer en indsats som en handling, der er koncentreret og rettet mod et resultat. En indsats indebærer, at der over et afgrænset tidsrum anvendes (ekstra) ressourcer med henblik på at opnå et resultat [66]. En social indsats består af en eller flere ydelser, som leveres til en eller flere borgere af et eller flere tilbud, og som skal forebygge eller tilgodese behov, som følger af en nedsat funktionsevne, og som gives med henblik på at fremme den enkeltes mulighed for at klare sig selv eller at lette den daglige tilværelse eller forbedre livskvaliteten.

Inklusion i folkeskolen

Socialstyrelsen definerer inklusion som en situation, hvor personen er inddraget i fællesskabet. Målet med inklusion er at fastholde så mange elever som muligt i den almene undervisning. Det vil sige, at børn med særlige behov så vidt muligt ikke udskilles til særlige undervisningstilbud, men undervises i den almene undervisning, evt. med støtte og hjælpemidler. Målsætning om inklusion indebærer, at eleverne deltager aktivt og ligeværdigt i det faglige og det sociale fællesskab, at der foregår en faglig progression, og at elevernes trivsel bevares [66].

Rehabilitering

Socialstyrelsen definerer rehabilitering som et resultat af en indsats, hvor en person har genvundet, udviklet eller vedligeholdt sin funktionsevne, i et omfang så den svarer til personens egen opfattelse af et selvstændigt og meningsfyldt liv.

Funktionsevnen udvikles, så den så vidt muligt svarer til personens aktuelle behov, muligheder og ønsker, og

så personen opnår størst mulig grad af selvhjulpethed. Rehabilitering forudsætter ikke nødvendigvis et forudgående fald i eller faldende funktionsevne, men omfatter også medfødt eller tidligt erhvervet funktionsevnedsettelse [66].

Synsnedsettelse

Socialstyrelsen definerer synsnedsettelse som en fysisk funktionsevnedsettelse, der skyldes en begrænsning i en persons evne til at se. Evnen til at se omfatter fx synsskarphed, synsfelt eller synskvalitet. Begrænsning dækker hele spektret fra betydeligt nedsat til fuldstændig ophævet funktion.

Synsnedsettelse udgør kun en funktionsevnedsettelse for så vidt, at nedsettelsen rækker ud over det, der almindeligvis kan korrigeres for [66].

En socialt defineret synsnedsettelse betragter synsnedsettelsen som relationel og kontekstbestemt. Handicappet opstår i de situationer, hvor personen med synsnedsettelse møder barrierer i omgivelserne og i den sociale kontekst [67].

Tilbud

Socialstyrelsen definerer tilbud som en organisation, der leverer indsatser. Der kan også bruges begrebet 'leverandør' [66]. Højt specialiserede tilbud er tilbud, der leverer højt specialiserede indsatser.

Vidensmiljø

Socialstyrelsen definerer vidensmiljø som et fagligt miljø, hvis fagpersoner er forankret i en organisation eller institutionel ramme, der med udgangspunkt i praksis arbejder med vidensudvikling og vidensdeling i forhold til en eller flere konkrete målgrupper på det mest specialiserede social- og specialundervisningsområde. Med fagligt miljø forstås mindst tre personer, der har relevant praktisk og teoretisk viden og kompetencer i forhold til målgruppen. Med udgangspunkt i praksis forstås, at vidensudviklingen, der finder sted i det faglige miljø, tager udgangspunkt i gentagne praksiserfaringer med en konkret målgruppe og indsatser i relation hertil [66].

Visuel perception

Visuel perception er evnen til at opfatte, forstå og anvende synsindtryk. Nedsat syn kan være kilde til

manglende information for visuel perception, som har betydning for barnets selvopfattelse, indlæring, udvikling og virkelighedsforståelse. Forstyrrelsen af den visuelle sans skal bearbejdes og kompenseres gennem stimulering og integration af øvrige sanser.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen
Edisonsvej 1
5000 Odense C
Tlf.: 72 42 37 00
E-mail: info@socialstyrelsen.dk

www.socialstyrelsen.dk

Juni 2020

